

BALKAN SAVAŞLARI'NDAN GÜNÜMÜZE BATI BALKANLAR VE KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM BAĞLAMINDA TÜRKİYE İLE İLİŞKİLER

West Balkans Since the Balkan Wars Until Today and the Relations
With Turkey in the Context of Inter-Cultural Communication

Sibel AKOVA*

Özet: *Balkan coğrafyası, Türkiye Cumhuriyeti Devleti için daima önemli bir yer teşkil etmiştir. Geçiş yolları üzerinde bulunan Balkan toprakları, tarih boyunca birçok medeniyetin doğumundan yıkımına değin önemli bir süreci uhdesinde barındırmış, oldukça küçük bir coğrafyayı nitelemesine karşın; ismi, tarihin her döneminde çatışmalar, savaşlar ve göçler ile anılmıştır. Balkanlar, günümüzdeki yapısı itibarıyla, Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Slovenya, Arnavutluk, Makedonya, Kosova, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Trakya'yı içine alan bir bölgedir. Günümüzde; Slovenya hariç, eski Yugoslavya'nın küllerinden doğan ve Arnavutluk coğrafyasını da içerisine alan kurgu, Batı Balkanlar (eski Yugoslavya sınırları) şeklinde tasnif edilmekte ve anılmaktadır. Ayrıca; Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun yayılma alanı içerisinde yer alarak, yaklaşık 550 yıl hükümlerini sürdürdüğü, coğrafi ve stratejik önemi haiz bir bölgedir. İslam dininin Batı ucu olarak kabul edilen eski Yugoslavya toprakları, İslamiyet ile Hristiyanlık arasındaki sınırın ince ve naif çizgileri ile çerçevesiyle başlatılmaktadır.*

Balkanlar ile mevcut olan tarihi bağımız, bölgede sayıları hiç de azımsanamayacak oranlarda mevcut olan Türk ve Müslüman nüfus yaratır iken, farklı dönem ve zaman dilimlerinde yaşanan göçler nedeniyle de Türkiye sınırları içerisinde yaşayan Balkan kökenli nüfusun hareketini de hazırlamıştır. Nüfus hareketi Türkiye'nin bölge politikalarını belirleyen önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. Ayrıca; Balkanların sahip olduğu coğrafi ve stratejik konumu, Türkiye'nin bölge politikalarını belirleyen bir diğer önemli unsurdur. Yüzünü Batı'ya çevirmiş bir Türkiye için Balkanlar, Türkiye'nin Avrupa'ya açılan önemli bir kapısıdır. Ülke topraklarının %5'lik kısmının Balkanlar olarak adlandırılması, sahip olunan ortak sınırlar, süregelen ortak tarihi geçmiş ve bölgede bulunan önemli orandaki Türk ve Müslüman nüfus, ayrıca; boğazların güvenliği başta olmak üzere Balkanlar ile Türkiye için önem arz eden ve tabii olarak ortak politikalar

* Doktora Öğr., Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri, akova@izocam.com.tr.

izlenmesini gerektiren ilişkiler içerisinde olunmasını sağlamıştır. Osmanlı'nın Balkanları fethinden sonra bölgede Türk kültürünün de etkin hale gelmesi ve Türkçe'nin halk diline yerleşmesi, bu bölgede yaşayan halkların ortak ve melez bir kültüre sahip olmalarını sağlamıştır. Zaman içerisinde İslamiyet'in de yaygınlaşmasıyla Müslüman ve Türk kavramları ortak bir durumu ifade eder hale gelmiştir. Yani "Müslümanlar" ile kastedilen "Türkler" veya "Türkler" ile kastedilen "Müslümanlar" olmuştur. Bu sebeple, Balkanlarda varolan ve olabilecek her türlü değişim, gelişim veya farklılaşım, Türkiye'yi de etkileyebilme özelliğine sahiptir.

Her toplum kendine has bir kültüre sahiptir ve bu kültür yapısıyla kendini diğer toplumlardan farklı kılar. Bir toplumun kültürel yapısı ve değerleri, o toplumun günlük yaşamını şekillendiren bir olgudur. Bu araştırma ile Türk ve Balkan kültürünü incelemek ve kültürlerarası benzerlikler ile farklılıkları açıklamak amaçlanmaktadır. Çalışmanın temel iddiası; Balkan Savaşları ile Türk ve Balkan toplumlarının, kültür kavrayışları arasında bir ilişki olabileceği savıdır. Yüzyıllardır süregelen, tarihi sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel etkileşim halindeki kültürlerin, tarihin farklılaşan, siyasi ve toplumsal değişimleri itibarıyla, Türk ve Balkan kültürlerinin farklı etnik tabiata sahip olmalarına rağmen, kültürel izlerin günümüze değin devam ediyor olması savından hareket ile kültürlerarası iletişimin günümüze değin olağanca kuvveti ile devam ediyor olmasıdır. Bu çalışma, Balkan Savaşları'ndan günümüze Batı Balkanları "Kültürlerarası İletişim" kavram ve kuramı çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Balkan, Balkan Savaşları, Kültür, İletişim, Kültürlerarası İletişim.

Abstract: The Balkan geography has ever occupied a crucial position for the Republic of Turkey. Situated on the passageways all through the history, the Balkan territories have housed cardinal time courses of a number of civilizations, -from their birth, till the downfall. Notwithstanding the fact that the characterized geography is quite smaller, the territory has been commemorated with conflicts, wars and immigrations throughout the history. The Balkan territory; as of the present day, is comprised of Serbia, Montenegro, Bosnia-Herzegovina, Croatia, Slovenia, Macedonia, Albania, Kosovo, Bulgaria, Romania, Greece and the Thrace. Except Slovenia, the present construct that was reborn from the ashes of former Yugoslavia and that embodies the Albanian territory, is named and classified as the West Balkans (borders of former Yugoslavia). The Balkans, as a part of the Ottoman Empire's expansion area, is a land of geographic and strategic importance. The former Yugoslavian territories -admitted to be the western edge of Islam-, is a dominant ground, where the border between Islam and Christianity was enframed by thin and naive lines.

Our historical bond with the Balkans not only created the Turkish and Muslim population in the zone (which is today a considerable percentage and amount), but also prepared the formation of Balkan origin population within the borders of Turkey, due to the major immigrations experienced in various timeframes and periods. This formation constitutes one of the key elements determining Turkey's regional policies. Moreover, the

geographical and strategic location of Balkans is another crucial factor determining said policies. Balkans is a cardinal gate to Europe for Turkey, with its face leaning towards the West. The presence of 5% of the country's land named as "Balkans", common frontiers amongst the peoples, ongoing common historical background and the significant ratio of Turkish and Muslim population in the region have secured relations that are vital for Turkey (especially in terms of security of the Straits, Bosphorus and the Dardanelles) and require common policies. As the Ottomans conquered the Balkans, Turkish culture became to be determinant in the region and Turkish language imbedded into the public language. These conditions led the local community to adopt a common and hybrid culture. In the course of time, as Islam became widespread, the terms "Muslim" and "Turk" came to a state of implying one single common status; that is, "Muslims" meant Turks and vice versa. For this reason, any variation, transformation, evolution and differentiation -whether existing or potential- in the Balkans bear the characteristics and power of influencing Turkey.

Each society has a unique culture and this "culture structure" differentiates any society from others. The cultural structure and values of a society are the facts that shape the daily lives of that society members. This research aims to analyse the Turkish and Balkan cultures and define the intercultural similarities and differences. The basic claim of the study is that, there can be a relation between the culture conceptions of Turkish and Balkan communities led by the Balkan War. Despite the fact that the Turkish and Balkan cultures possess different ethnic natures throughout the ever changing political and social distinctions, the cross-cultural communication in terms of historical, social and political aspects that took place for centuries, still continues with full throttle at present day. This is based on the theory that cultural impressions and footprints have proceeded up-to-date. This research intends to analyse the West Balkans within the within the frame of "Intercultural Communication" concept and theory, since the Balkan War until today.

Key Words: *Balkan, Balkan Wars, Cultur, Communication, Intercultural Communication.*

1. Kültür ve Kültürlerarası İletişim

Farklı yapı, kültür, alt kültür gibi örneklerini çoğaltmamızın mümkün olduğu arka plan ve yapılaraya sahip bireylerin, iletişim ve birbirleri ile etkileşimlerini odak noktası olarak değerlendiren ve başat unsur şeklinde betimleyen kültürlerarası iletişim olgusu, kültür ve iletişim kavramları temelinde tanımlanmaktadır. Bu iki odak kavram, kültürlerarası iletişim kuram ve olgusunun bütüncül bir düşünüş ve algı ile kavranabilmesi için özünde mevcut olan iletişim ve kültür terimlerinin tariflenmesi ile mümkün olabilmektedir. İnsanoğlu (Homo-Sapiens) diğer canlılardan sosyal ve toplumsal bir varlık olması itibariyle ayrılmaktadır. Bu farklılığı, kendini ve mensubu olduğu toplumdaki, toplumsal

varlığını farklı ve ayırt edici biçimlerde yeniden ve sürekli olarak üretimi koşuluna bağlı olarak sürdürmektedir. Bahsi geçen toplumsal varlığın kazanımı ve yeniden üretimi sürecinde, iletişim kurgusu, hayati unsurlardan biri olarak bireyin, kendi dışındaki gerçekliğin öğreniminde ve kendini ifade etmede olduğu gibi, yaşadığı dünyayı, varlığını ve toplumsal rolünü algılama ve ifadesinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Bireyin, toplumsal varlığının devamında iletişim faktörünün rolü çok mühimdir. Birey her çeşit üretim sürecinde diğer bireyler ile iletişim süreci içerisinde olmak durumundadır.

İletişim düzey ve biçimleri ise üretimin meydana geldiği toplumsal yapıya, koşullara, bireylere, bireylerin algılarına ve örneklerini çoğaltabilmemizin mümkün olduğu pek çok faktör ve yapıya göre değişim göstermektedir. Ayrıca, tarihsel koşulların ve teknolojik gelişmelerin de iletişim biçim ve yapıları üzerindeki etkisini göz ardı etmemiz, bizleri yanlış bir düşünüşe sevk edecektir. İnsanı, toplumu ve iletişimi doğru ve etkin şekli ile inceleyebilmek, tarihsel bir bakış açısına haiz olabilmek, değişimlere yol açan unsurların neden, sonuç ve sürecine hâkim olabilmek bireyin yaşamının anlam kazanmasına ve algısının gelişmesine büyük katkılar sağlamaktadır. İletişim süreci içerisinde, üretilen ve paylaşımına sunulan her türlü anlam, toplumsal üretimin bir faktörü olup, diğer bireyler ile kurulan üretim ilişkileri bağlamında anlam kazanır. Bireyin mensubu olduğu toplumsal yapı, kültürün üretimine de zemin hazırlamaktadır. Toplumsal yapının inşasında ve bu inşanın incelenmesinde önemli bir yere sahip olan kültür kavramını, toplumun ürünü ve aynı zamanda da inşa edicisi olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır.

Küresel, yerel, toplumsal gibi pekçok faktör, kültür kavramının oluşumunda, değişiminde, gelişiminde etkin rol oynamaktadır. Kültürün tanımı, herkes tarafından pek çok şekilde ve farklılıklar ile yapılmakta olup, tek bir tanım üzerinde uzlaşılması mümkün görünmemektedir. Toplumsal ilişkiler matrisi içinde yer alan kültürün tanımlanmasında başgösteren temel güçlüklerden biri, aynı anda birden çok şeyi (olgu, yapı, durum vs.) belirleme gayretinden doğmaktadır. Eagleton'a göre kültür; genel bir ifade ile özgül bir grubun yaşam tarzını oluşturan değerler, adetler, inançlar ve pratikler bileşimi olarak özetlenebilir. (Eagleton, 2005: 46) Kültür, toplumları birbirinden farklılaştıran, ait olduğu toplumun özelliklerini taşıyan ve kimliğini yansıtan değerler bütünüdür. Lull'a göre ise kültür, insanların temelde kalıcı ama aynı zamanda rutin iletişim ve sosyal etkileşim içinde değişebilirlik özelliğine sahip etkinliklerini, dünya görüşlerini ifade eder. (Lull, 2001: 95) Kültür, bütününde öğrenilmiş ve bireyin sosyal bir varlık olmasından hareketle, sosyal olarak aktarılmış davranış veya davranışlar bütünüdür. Toplumların kültürleri birbirleriyle aynı değildir, çünkü her toplumun

kendine özgü bir kültürü ve toplumsal değerleri mevcuttur. Kültür, temelde; bireyin ya da halkın paylaştığı bütün değerler, adetler, algılar, kaideler ve alışkanlıklardır. Kültür bireylerin ve toplumların, üretim süreçlerinde ve etkileşimlerinde neleri doğru, neleri yanlış, neleri uygun, neleri aykırı ve özetle; neleri önemli olarak nitelendiklerini betimleyen düşünceler bütünüdür. Oksaar'a göre; kültürler soyut birimlerden oluşur: Çeşitli iletişim eylemlerinde, kuşaklara (nesillere), cinsiyete ve ilişkilere bağlı olarak farklı şekillerde gerçekleştirilebilir. Gerçekleşmeleri, sözlü, paradilsel, sözsüz ve ekstra sözel olabilen ve ilk etapta nasıl ve hangi araçlarla sorularını cevaplama imkanı veren davranışlarla olur. (Oksaar, 2008: 36)

Kültürün birçok tanımı vardır. Bir başka deyişle, kültür kavramı, farklı disiplinler tarafından farklı ve çok çeşitli şekillerde tariflenen ve kurgulanan bir kavramdır. İçinde bulunulan zamana, coğrafyaya göre değişik anlamlar yüklenen kavram ile ilgili birçok tanım bulunmakta ve bu tanımlar değişen sosyo-ekonomik, siyasal koşullara paralel olarak değişim göstermektedir. Kültür kavramı, Latince bir fiil olan "Colere" fiilinden türetilmiştir. Latince'de "Colere" fiili; yetiştirmek, düzenlemek, işlemek, ekip-biçmek, inşa etmek anlamlarını ihtiva etmektedir. Ayrıca; iyileştirmek ve eğitmek gibi anlamları da uhdesinde barındırması itibariyle, kültür kavramının zengin tanımlarının ve geniş anlam yelpazesinin varlığına dikkat çekmek yerinde olacaktır. Cicero ve Horatius; Cultura terimini, insanın yetiştirilmesi ve eğitilmesi anlamlarına gönderme yapmak sureti kullanarak, kültür teriminin kullanımında, ilk olmalarının yanı sıra, tarımsal etkinlikleri anlatmak amacını da gütmüşlerdir. Kültür teriminin çoğul bağlamda kullanımı ise 18. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır. Kültür, bir anlamda belirli bir topluluğun, toplumun, grubun, halkın özgün karakteristiğini oluşturan tüm unsurları betimlemek amacı ile kullanılır iken, temelde, öteki toplum, sınıf, grup ve toplumlardan ayrılan, değişik, özgül ve farklılık gösteren niteliklerini vurgulamak esastır. Tüm bu yönleri ile kültürü, Homo-Sapiens'in yapıp-ettiği, her şeyi içine alan bir varlık alanı olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Bu sebeptendir ki, kültür; toplum içerisinde bulunan anlamlı im, imge ve simgeler bütünü olarak değerlendirilmektedir. Bu çıkarımdan hareketle kültürün, bir toplumun haritası olarak işlev gördüğünü ifade etmek mümkündür.

Kültür üzerine yapılan araştırmalar ve tartışmalar, gün geçtikçe artmaktadır. Değişen dünya düzeni ve koşullarında kültürün önemli bir kavram olarak yerini alması, tarihi süreç içerisinde, geçmişten günümüze değin kültür tanımlarını farklılaştırırken, çeşitliliğinin de artmasına neden olmuştur. Aydınlanmanın temeli olarak betimlenen, Rönesans döneminde, alt, üst, folk, karşıt gibi kültür tanımlamaları yapılırken, modernleşme süreci ve sürecin devamını yaşadığımız günlerde, popüler kültür, kitle kültürü, medya kültürü gibi

tanımlamalar tartışılmalıdır. Tarihi ve toplumsal hareket ve olaylar, teknolojik gelişmeler, sosyo-ekonomik hareketler gibi yaşamın hemen her alanında yaşanan değişimler, bireyin yaşamı algılayış şeklini değiştirmiş ve farklılaştırmıştır. Kültür, bireyin, manevî değerlerini, maddî tercihlerini yönlendiren ve toplumlararası ilişkileri düzenleyen ve etkileyen başat unsurlardan biridir. Bu sebeptendir ki; farklı kültürleri yakından tanımak, kültürler arasındaki uçurumları azaltarak, kültürel şokların yaşanmamasını sağlarken, insanları da birbirlerine yakınlaştırmaktadır. Bir toplumun sahip olduğu kültürü tanımak ve bilmek, özümlediği kültürel değerler hakkında farkında ve bilgi sahibi olmak, o toplumu anlamak demektir. Bir toplumun geçirmiş olduğu değişim sürecinin farkındalığında olan birey, bahsi geçen toplumun geçmişi ile birlikte, o toplumun kaydettiği ilerleme sürecini de gözlemlemek sureti ile gelecekte karşılaşılabileceği durumları da öngörebilmektedir.

Kartari'ye göre; kültür ve iletişim terimlerinden oluşan ve bu kavramlarla doğrudan doğruya ilişkili olan "kültürlerarası iletişim" farklı kültürlerle mensup insanlar arasında etkileşim ve anlam aktarımları, yabancıların algılanması ve kültürel farklılıkların gözetilmesi gibi konuları inceleyen disiplinlerarası bir bilim dalıdır. (Kartari, 2006: 25) Kültürün içinde yer alan iletişim süreci, kültürün bütününe ait, tamamlayıcı bir parçadır. Göstergeler, semboller ve kodlar, kültürün içinde konumlanan kişilerarası iletişimin taşıyıcı ya da yapısal bloklardır. Mora'ya göre; kültürler, insan toplumlarını hem belirler hem de ayırır. Bir toplumun kültürünün, belli başlı elemanları o toplumun tarihi, dilleri, gelenekleri, sanatları, iklimi, coğrafyası, toplumsal, siyasi ve ekonomik normları, dinleri ve değerleridir. (Mora, 2011: 51) Kültürlerarası iletişim alanının gelişiminde ve Kültürlerarası iletişim kuramının oluşumunda Edward T. Hall'un 1959 yılında yayımlanan "The Silent Language" adlı eserinin katkısı büyük önem arz etmektedir. İlgili eser; Kültürlerarası İletişim alanında önemli bir başlangıç olarak kabul edilmekle birlikte; kültürlerarası iletişim kavramı da ilk kez Hall'un temel eserinde kullanılmıştır. Hall, eseri ile literatüre kültürlerarası iletişim bağlamında temel ve başucu niteliğinde bir katkı sunarken, bilimsel ve akademik bağlamda da kültürlerarası iletişimin kurucusu rolünün üstlenicisi konumuna gelerek, kuramın ismi ile anılması da sağlamaktadır. Ayrıca; Margaret Mead başta olmak üzere; Ruth Benedict, Gregory Bateson, Geoffrey Gorer, Douglas Haring, Clyde Kluckhohn, David Mandelbaum ve Rhoda Metraux gibi antropologların çalışmaları da kültürlerarası iletişim disiplini adına önemli mesafelerin katedilmesini sağlamıştır.

Soydaş; Kültürlerarası İletişimi diğer iletişim süreçlerinden farklı görmektedir. Soydaş'a göre; Kültürlerarası İletişimin diğer iletişim süreçlerinden tek farkı, farklı kültürler arasında olmasıdır. Bunun sonucunda, kültürlerarası

iletişim, farklı kültürlerden insanların ortak değerler ürettiği sembolik bir süreçtir, tanımı oluşmaktadır. (Soydaş, 2010: 12) Kültürlerarası iletişim, belirli bir kültüre mensup birey veya grupların, kültürlerine ait özgül bir mesaj ya da simgenin, farklı bir kültürün üyesince alınması, algılanması ve işlenmesi durumunda gerçekleşebilmektedir. Kültürlerarası iletişim kavramı kapsamında, temelde iki veya daha fazla kültürün varlığının söz konusu olması gereklidir. Ayrıca; kültürlerarası iletişimin gerçekleşebilmesi için iki veya daha fazla kültürün mensuplarının biraraya gelerek iletişim sürecine girmeleri gerekmektedir. Kültürlerarası iletişim, farklı sosyal grup ve toplulukların üyeleri arasında gerçekleşen iletişim olması itibariyle, gruplararası iletişimin bir türü olarak değerlendirilmektedir. Ancak; kültürlerarası iletişim, uluslararası iletişim, ırklararası ve etniklerarası iletişim gibi terimler ile betimlenen ve iletişime taraf olan katılımcıların, farklı ırksal, ulusal ve etnik kültür yapılarına gönderme yapma anlamında da kullanım bulmaktadır. Bu bağlamda, kültürlerarası iletişim, iletişime katılan taraflar arasındaki mevcut farklılıkları ve benzerlikleri öncesinde varsaymakta olup, bu benzerlik ve farklılıklar ile ilgilenmektedir.

Spinks ve Wells'e göre; toplumsal norm ve gelenekler, anlaşmalar, kişilerarası mesafe, arkadaşlıklar, ilişkiler, zaman, sınıf ve kast sistemi, giyim-kuşam, din, cinsiyet, iş etiği, pratiklik, verimlilik, maddecilik, bireysellik, rekabet, değişim, hakimiyet, resmiyet ve eşitlik gibi kültürlerarası iletişimi etkileyen pek çok kültürel farklılık bulunmaktadır. (Spinks ve Wells, 1997: 287) Bir toplum veya grupta kabul gören gelenek veya görenekler, bir başka toplumda kabul görmeyebilir. Bir kültürde mevcut, gündemde ve kullanımda olan bir giyim tarzı, farklı bir kültürde hoş karşılanmayabilir. Aynı şekilde; bir toplumda mevcut olan bir ritüel farklı bir toplumda garipsenebilmektedir. Kültürlerarası iletişimdeki en kritik konulardan biri kültürlerarası farklılıklardan haberdar olunmadığında ortaya çıkan yanlış anlaşılmalardır. Kültürlerarası iletişimin kurulamaması veya kültürel yapının doğru algılanmaması sonucunda ise kaygı, belirsizlik, yanlış anlaşılmalara ve kültür şoku gibi olumsuz sonuçlar meydana gelmesi muhtemeldir.

2. Geçmişten Günümüze Batı Balkanlar

Eski Avrupa uygarlığının beşiği olarak kabul edilen Balkanların tarihi süreci Akdeniz bölgesi kadar eski olması ile birlikte, özellikle kuzey sınırı başta olmak üzere coğrafi sınırlarının belirlenmesi ve tariflenmesi ile hangi toprakları kapsadığı ve uhdesinde barındırdığı ülkelerin hangileri olduğu konusunda pek çok farklı görüş olmak ile birlikte, tarih boyunca genel bir uzlaşma sağlanamamış ve net bir kavramsallık ile çerçevelendirilememiştir. Balkanlar ya da Balkan Yarımadası,

Güney Avrupa'daki üç büyük yarımadadan en doğuda olanıdır. Balkan Yarımadası güneyde Akdeniz, batıda Adriyatik Denizi, doğuda Karadeniz ve Ege Denizi (Adalar Denizi) ile çevrilidir. Akademik ve bilim çevrelerince jeopolitik terimi üzerine geçmişten günümüze değin pek çok tanımlamalara tabi olsa da bahsi geçen sınırlar konusunda genel bir uzlaşma olmasına rağmen, Balkan Yarımadası'nın kuzey sınırı ya da hangi ülkelerin Balkan ülkesi olduğu noktasında farklı görüşler bulunmaktadır. Jelavich'e göre; genel olarak Tuna, Sava ve Kupa Nehirleri'nin oluşturduğu sistem, yarımadanın kuzey sınırı olarak kabul edilmektedir. (Jelavich, 2006: 1) Balkanlar, günümüz sınırları itibariyle, Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Kosova, Arnavutluk, Slovenya, Makedonya, Romanya, Yunanistan, Bulgaristan ve Trakya topraklarının bir bölümünü içine alan kıymetli bir coğrafi bölgedir. Eski Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti'ni oluşturan; Yugoslavya ülkeleri Bosna-Hersek, Makedonya, Hırvatistan ve Arnavutluk'tan oluşan bölge ile Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (Sırbistan-Karadağ; bahsi geçen iki ülkenin 2006 yılında referandum ile ayrışması sonucu Sırbistan Cumhuriyeti ve Karadağ Cumhuriyeti, 2008 yılında da Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle de Kosova Cumhuriyeti) AB tarafından "Batı Balkanlar" olarak adlandırılmaktadır. Batı Balkanlar tabiri, çalışmanın sınırlılıklar bağlamında çerçevesini oluşturmaktadır.

Balkan Coğrafyası, Helen Uygarlığı daha sonra Roma ve Bizans İmparatorlukları ile 550 yıla yakın bir süre hükümlanlığı altında kalacağı Osmanlı İmparatorluğu yönetimleri altında var olagelmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yayılma alanı içerisinde kaldığı tarihsel period içerisinde Balkanlar, kültürel, iktisadi, dinsel, dilsel, etnik ve örneklerini çoğaltmamızın mümkün olduğu pek çok unsur ile tarihsel teatral içerisinde kıymetli bir yer edinerek, en istikrarlı dönemini yaşamışlardır. Balkan coğrafyasında tarihî izler bırakan Osmanlı İmparatorluğu, sadece topraklarını büyütme için değil; siyasal, ekonomik ve hatta kültürel değişim için de Avrupa'ya yönelmiştir. Böyle bir değişim için Balkan Yarımadası, Osmanlılar'ın Avrupa güçleri ile ilişkilerinde bir köprü ya da atlama taşı olarak görev yapmıştır. Sander'in de ifade ettiği gibi; Osmanlı İmparatorluğu Hristiyan halkı, özellikle Balkanlarda yaşayanları İslam dinini kabul etmeye zorlamamıştır. (Sander, 2000: 180) Ancak; aynı hoşgörüyü, Balkan topraklarında hüküm süren daha önceki hakim güçler -Osmanlı İmparatorluğu'na kıyasla- göreceli olarak tanımamışlardır. Balkanlar, Romalılar Döneminde "Böl ve Yönet" (Divide et Impera) ilkesiyle yönetilir iken, Bizanslılar ise Slavlaşma süreci ile Balkanlar üzerindeki günümüze değin etkilerinin devamı niteliğindeki yöntem ve teknikleri uygulamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu, tarihin hiçbir döneminde, ama özellikle son iki yüzyılında, güçlü toplumsal bağları olan veya yüksek düzeyde toplumsal bütünleşmeyi gerçekleştirmiş bir ülke değildi. Ortak bir topluma ait olma duygusu

bulunmuyordu. Dahası İmparatorluk nüfusu, birbiriyle bağdaşmayan (dinsel, sosyal ve başka birçok) gruplara ait olduklarını hissedebiliyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu, 19. yüzyıla kadar Ortaçağ unsurlarını taşıyan Ulusüstü (daha doğrusu Ulus olamayan) bir imparatorluktu, bu imparatorlukta bürokrasi, bütün nüfusu birbirine bağlayan (ancak birleştirmeyen) tek ortak kurumdu. Todorova'nın da ifade ettiği; Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünleşmiş bir toplum yaratmadığı kuşku götürmez, bazı Balkan tarihçilerinin anlamak istemedikleri nokta, bu imparatorluğun, asimilasyonu bir tarafa bırakalım, böyle bir bütünleşmeyi bile sağlamaya çalışmadığıdır. (Todorova, 2010: 328)

Balkanlar, dağınık halde yaşayan, çok çeşitli etnik ve dinsel grupları yapısı içerisinde barındırmaktadır. Balkan sözcüğü, tarihsel süreç bağlamında değerlendirildiğinde, çatışma, ayrışma ve parçalanma gibi olumsuz anlamlar ihtiva ettiği gibi yakın tarihimizde de ihtilaflar, çatışmalar, soykırımlar, jeostratejik konumu sebebiyle yüzyıllar boyunca devamlı olarak istilalar, göçler, savaşlar gibi örneklerini çoğaltmamızın mümkün olduğu sürekli huzursuzluklar yaşanan ve teyakkuzda bir bölge olarak görülmekte ve bilinmektedir. Tarihsel süreç içerisinde birbirleri ile sürekli olarak çatışmış ve birbirinden farklı aidiyetlere sahip toplulukların varlığı ile, ulusçuluk akımının dünyada en yoğun yaşandığı, yönetimi ve idamesi en zor bölgelerinden biridir. Balkanlar'ın uhdesinde bulunan etnik mozaik çeşitliliği, Balkanlar'ın istikrarsız yapısının temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır. İstikrarsızlığa açık yapısı, Balkan topraklarında, tarihsel süreç içerisinde pek çok defa harita değişimlerinin yaşanmasına neden olmuştur. Yeni devletlerin kurulması, akabinde bazılarının tarih sahnelerinden silinmesine, ardından da yine yeniden yeni devletlerin kuruluşlarına sahne olması temelinde, hiçbir devletin, etnik ve dini yönden homojen bir yapıya sahip olmamalarından kaynaklanmakta idi. Her bir devlet, -görece- kardeşçe ve birlikte yaşam (özellikle Josip Broz Tito dönemi ve mottosu olan *Bratstvo Jedinstvo-Kardeşlik Birlik*) ilkesini düstur edinmiş görünseler dahi her bir devletin sınırları içerisinde, rakip olduğu etnik, siyasi ya da dini gruplara bağlı ve yönlendirilmeye elverişli azınlıklar barındırmaktadırlar.

Balkanlar veya yeni tarifleme biçimi ile adlandırılan Güneydoğu Avrupa ülkeleri, iç içe geçmiş, birbirleri ile karışmış kültürel gelenekleri, inançları, gelenek ve görenekleriyle karışık bir etnoloji müzesi görünümündedir. Aralarındaki dinsel ve siyasi çekişmelere karşın, Balkan halkları bir kültür alışverişi içinde yoğunlaşmışlardır. Balkan Yarımadasına çeşitli yönlerden kolayca girilebilmesi, etnik yapının karışık olmasında önemli bir etken olmuştur. Etnik gruplaşmalarda dil ve din farklılıkları, kültürel çeşitliliğin ve kültürlerarası iletişimin belirleyici etkeni rolünü oynamış, ırk kavramının ise geri planda kalmasına sebebiyet

vermiştir. Balkan Yarımadasındaki başlıca etnik gruplar şunlardır; Türkler, Güney Slavları (Bunların aralarında dil birliği ve siyasal bağlılık bulunurken, dinsel bakımdan farklılık gösterirler.) Hırvatlar ve Slovenler, Katolik, Sırlar ve Karadağlılar ise çoğunlukla Rum Ortodoks Kilisesine bağlıdır. Arnavutlar, Yunanlılar, Bulgarlar, Rumenler (Ulahlar), Balkan Yahudileri ve Balkan Çingeneleridir. Balkanlar'ın siyasi coğrafyasının bugünkü karmaşık durumunu yansıtan jeopolitik bölünmeler, bunlara paralel ulusal nitelikler ve demografik özelliklerin çeşitliliği, Balkanların tarih boyunca sayısız istilalara uğramış olmasının sonucudur. Balkan coğrafya ve topoğrafyasının ayırıcı ve bölücü karakterinin doğal sonucu olarak, Balkanlılar arasındaki ilişkiler, daima rekabet ve mücadele karakteri taşımış; yerel gerginlik ve sürtüşmeler, keza Balkanlardaki iç kararsızlıklar ve Balkan devletlerinin kendi güvenlik ve bekalarını sağlamak, bunun yanında kendi öfke ve intikam dolu emellerini gerçekleştirmek için bölge dışından müttefik edinmeleri, dış müdahaleleri davet etmiştir.

Tarihî ve edebî imgelemde Balkanlar ürkütücü, ama pek de tanımlanamamış, bir bölge gibi görünür. Sınıflandırmaya yönelik çoğu girişim, coğrafyaya (Balkan dağları bölgeye uygun bir isim sağlar.) ya da XIX. yüzyıl ortasından itibaren yerel veya yabancı gözlemcilerin bu söze atfettikleri bir dizi önyargıya odaklanır. Wachtel'in de ifade ettiği gibi; tarihçiler bu bölgeyi olumlu terimlerle tanımlamaya ve Balkanlar'ı tutarlı, karmaşık bir bütün haline getiren kültürel, tarihi ve toplumsal dokuları çıkış noktası olarak almaya pek hevesli olmadılar. (Wachtel, 2009: 15) Balkanların, tarihsel period içerisinde değerlendirildiğinde, önemli bir stratejik geçiş bölgesi, köprü, kavşak konumunda olduğunu ifade etmek mümkündür. Balkanlarda, geçmişten günümüze süregelen Müslüman, Hristiyan (Ortodoks-Katolik) dinleri ayrımı, dinsel fanatizm ve beraberinde yaşanan çatışma örnekleri, Balkanların tarihsel olarak bir geçiş alanı olması ile birlikte, bölgede kurulan pek çok ekonomik sistemin ve bölgeye adapte edilen dinlerin Balkanlar'da yaşayan halkların, kendi kültürlerine, yaşam koşul ve biçimlerine, kendi algılarına göre algılanması ve yorumlanması sebebiyle, bölgeyi halk salatası, karışım potası gibi kavramlar ile tanımlanmasını mümkün kılarken, çatışma ve anlaşmazlıklara daha açık hale getirmekte, bölgenin parçalanması konusunda etkin rol oynamaktadır. Bu bağlamda, bölgeye ebedî didişme, barut fıçısı veya düello alanı olarak atıfta bulunmaktadır. Canbolat'a göre; tarihsel süreç içerisinde, “uzlaşmazlık”, “çelişkiler” ve “çıkarların bölünmüşlüğü” ile simgeleşen Balkanlar, 20. yüzyılın başlarında siyasal terminolojiye, bu anlamları içeren “Balkanlaşma” tabirinin girmesine neden olmuştur. (Canbolat, 2003: 57) Yaşadığımız yüzyılda dahi Balkanlar 45 yıl kadar süren Sovyetler Birliği'nin güdümü ve vesayeti altında kalmış olmasının ardından, Soğuk Savaş yıllarının

da sona ermesi ile birlikte dünyanın gündemine yeniden oturmuş, küreselleşmenin kaçılması mümkün olmayan rüzgarından etkilenerek, mevcut konjonktürel yapının getirdiği değişim ve dönüşümden hareketle Yugoslavya'nın dağılma süreci ile birlikte, siyasal mücadelenin çarpışma sahası haline gelerek dünya gündeminin gözde coğrafyası olarak yerini almıştır. Günümüzde ise barış ortamının yaşandığı Balkanlar'da, mevcut çatışmasız ortamın devam edebileceği ve kalıcı barışın sürdürülebilirliği ile muhafazası şüpheli bir durumdur. Tarihin pek çok döneminde varolmakla birlikte, günümüzde de Balkan ülkeleri arasında çeşitli ihtilaflar mevcuttur. İhtilaflara bahis olan birçok mevzu ise hala çözüme ulaştırılamamıştır.

Balkanlaşma veya Balkanizasyon olarak literatüre geçen terimi, kontrol edilmesi güç, büyük ve etkin devletlerin parçalanarak, daha küçük ve güçsüz yapı ve birimlere ayrılarak, özgür uluslar yaratmak olarak tariflememiz mümkündür. Batı Balkan ülkelerinin, 1990'lı yıllar itibariyle yaşadıkları iç savaş ve çatışmalar sonucunda egemenlik kavramının parçalanması sonucunda Balkanizasyon sürecine girdiklerini ifade etmek mümkündür. Şüphesiz ki, Balkanizasyon süreci yeni bir olgu olmayıp, temeli yüzyıllar öncesine dayanan ancak hiçbir kültürün tek başına egemen olamadığı, kültürel ayrışmalar, dinsel farklılıklar, ötekileştirmeler ve örneklerini çoğaltmamızın mümkün olduğu pek çok unsurun rol oynadığı faktörlerin varlıklarına dayanmaktadır. Dünyamızın siyasal konjonktürünün, küreselleşme savı ile buluşup, yeniden yapılandığı günümüz sürecinde, millet sisteminin terk edilip, küreselleşme ve beraberinde getirdiği unsurların ve değişim döngüsünün de etkisi ile ulus bilinci ön plana çıkarılarak, Avrupa kimliği ve algısına -görece- yaklaşıldığını ifade etmemiz yanlış olmayacaktır. Bu durum, hem Balkan tarihi hem de Dünya tarihi açısından yeni bir dönemin başlangıcıdır. Yaşanan savaşlar, tarafların ötekileşmesine elverişli zemin oluşturur iken, etnik duyguların da geçmiş yüzyıllara göre canlanmasına neden olmuştur. Yaşadığımız çağın moda akımlarından biri olan farklılıkların dünyasında, kültürel çeşitliliğe zenginlik atfedilir ve farklılıklar ile birarada yaşama kültürü desteklenir iken, farklılıkların korunması ve çokkültürlülük savları ön plana çıkarılmakta ve kültürelarası iletişimin öneme vurgu yapılmaktadır. Temelde Balkanlar, özelinde Batı Balkanların çokkültürlülük ve kültürlerarası iletişim kuram ve savlarının teorik argümanları ile birebir örtüşür iken; çalışma alanı bağlamında bir etnoloji müzesi ve kültürel bir laboratuvar konumunda olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu sebeple, Balkan topraklarında meydana gelebilecek olayları, durumları ve olası senaryoları iyi etüd etmek gereklidir.

3. Balkan Savaşları'ndan Günümüze, Türkiye ve Batı Balkanlar İlişkileri

Balkan Savaşları, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecini hızlandıran ve dağılma sürecindeki aşamalardan en önemlilerinden biridir. Balkan Savaşları sonrasında, Osmanlı İmparatorluğu, uğradığı yenilgi üzerine, Avrupa'da sahip olduğu en verimli ve geniş topraklarını kaybetmiştir. Cihan İmparatorluğu olarak tarihsel teatralda yerini alan İmparatorluğun bir yandan askerî onuru zedelenmiş (yıpranmış) öte yandan da siyasî itibarı da sekteye uğramıştır. Balkan Savaşları ile Osmanlı İmparatorluğu'na Güneydoğu Avrupa haritasında küçük bir pay kalmış, Makedonya, Batı Trakya ve Ege Adaları elinden çıkmış, böylelikle 550 yıllık Balkan Hükümlanlığı ve Rumeli hakimiyeti sona ermiştir. 1912-1913 yılları arasında yaşanan Balkan Savaşları, dünya tarihinin şekillenmesinde etkin rol oynar iken, aynı zamanda da Birinci Dünya Savaşı'nın oluşumuna zemin hazırlamak sureti ile bölgenin siyasal haritasını önemli ölçüde değiştirmiştir. Balkan Savaşları, Osmanlı İmparatorluğu açısından, iki farklı yönde önem arz eden anlamlar içermektedir. Bu savdan hareket ile söz konusu savaşlar bir yandan Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasına ilişkin emareler taşıırken, öte yandan Türk Milliyetçiliği'nin doğmasına da neden olmuştur. Dolayısıyla bu öngörü ve algılar, sorunlu ilişkilerin yeniden harekete geçmesine ve çatışmaların gündeme gelmesine ve ebedî didişme olarak tabir edilebilecek uzlaşmazlıkların da gün yüzüne çıkmasına yol açmıştır.

Balkanlar'daki mevcut ulus devletlerin pek az detayda anlaşabildikleri aşikaardı, ancak; üzerinde anlaşmakta zorlanmadıkları ve daima mutabakata en kolay vardıkları konu ise Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa topraklarından uzaklaştırma ve atma arzusuydu. Daha önce onları harekete geçmelerinden alıkoyan faktörlerden olan ganimetin paylaşımına dair anlaşmazlık ve Osmanlı Ordusu'nun gücüne karşı duyulan korku da Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar üzerindeki etkisinin ve gücünün azalması ile birlikte, ortadan kalmıştı. 1912-1913 yılları arasındaki değişim, yüzyıllarca bastırılan korkuların ve sindirilen arzuların gün ışığına çıkmasında etkin rol oynamıştır. Bu arzu ışığında; 1911 senesi, Mart ayında Sırbistan'ın girişimi ve öncülüğünde, Sırbistan ve Bulgaristan bir ittifak gerçekleştirdiler. Artuç, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kurgulanan ittifakları şu şekilde tariflemektedir: Tarihin pek çok döneminde, Sırlar'ın ve Bulgarlar'ın ittifak oyunları, bu dönemde de kendini gösterecekti. Yunanlılar, ne zamandır Sırlar ile Bulgarlar arasında gizlice sürdürülen görüşmeleri öğrenmişler ve biraz da kuşku ile durumun gelişmesini takibe başlamışlardır. Öyle ya kendisi Osmanlılar aleyhindeki bir paylaşmanın dışında mı kalacak?, Makedonya'yı bu iki İslav millete mi kaptıracaktı? (Artuç, 1988: 69) Bu ittifak görünürde, resmi olarak savunma amaçlı olarak gösterilmeye çalışılsa da, esas amacı Türkiye

Avrupası'nı fethetmekti. Bu ittifakı, benzer bir anlaşmaya ile 1912 yılında, Yunanistan ile Bulgaristan arasında yapılan anlaşma izledi. Karadağ ve Sırbistan ise çok vakit kaybetmeden Ekim ayı başlarında bir ittifak yaptılar ve antlaşma imzaladılar.

Balkan topraklarında, Osmanlı İmparatorluğu'nu devre dışı bırakmak adına çeşitli girişim ve ittifaklar kurgulayan küçük gruplar halindeki Balkan halkları, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı birleşme ve ittifak hazırlıklarını planlı bir şekilde organize ederek, sürdürdüler. Bu oyun ve hesaplar sürer iken, Osmanlı- İtalyan Savaşı, İmparatorluğun varolan askeri ve siyasi gücünü daha da zayıflatmış ve böylece Balkan Devletleri'nin harekete geçmelerine olanak sağlayarak, planların uygulamaya geçilmesine uygun zemin hazırlamışlardır. Babuna'ya göre; İmparatorluğun son dönemlerinde diğer dini inançlara sahip topluluklar merkezi iktidara karşı bağımsızlık mücadelesi verirken, Boşnak Müslümanlar kaderlerini Osmanlı İmparatorluğu'yla birleştirmiştir. (Babuna, 2000: 15) Babuna ile benzer görüşe sahip Karatay'a göre de; İslam'ı din olarak benimseyen Boşnaklar, Osmanlı'yı da kendi devletleri gibi görmüşler ve Devlet-i Aliyenin hem gelişmesinde hem de korunmasında büyük hizmetler vermişlerdir. (Karatay, 2002: 3) Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan topraklarında kalan mirası olan ve Evlad-ı Fatihan olarak isimlendirilen Boşnak Müslümanlar, Osmanlı İmparatorluğu'na en sadık toplum olarak literatürde yerlerini almışlardır.

Böylece Balkan Devletleri, 1912 Sonbaharında, aralarındaki yoğun rekabetlere rağmen, kompleks bir ittifak ağı ve karmaşık çeşitli antlaşmalar ile Sofya merkezli olarak Türkiye'ye karşı bir araya geldiler. Hayta'ya göre; bu durumu savaş kararı izledi. Bu karar, Avrupa Türkiye'sinde ve Avrupa'da krizlerin arttığı bir dönem boyunca alınmıştı. (Hayta, 2008: 3) Osmanlı İmparatorluğu hem siyasi hem mali hem de askeri açıdan bu savaşa hazır değildi. Ayrıca ordunun savunma ağırlıklı olmaktan ziyade, saldırı ağırlıklı savaş stratejisi gibi, yanlış ve duruma uygun olmayan savaş stratejileri sebebiyle, sayı bazında da az olan Osmanlı İmparatorluğu Ordusu, neredeyse tüm cephelerde yenilgiye uğramak sureti ile 3 Aralık tarihinde, ateşkesi kabul etmek durumunda kalmıştır. İttihatçıların girişimleri ile meydana gelen hükümet darbesi ile birlikte de 22 Ocak tarihinde, yeni kabinenin kurulması kaçınılmaz bir hal almıştır. Darbeyi fırsat bilen Balkan Devletleri tekrar harekete geçerek, eylemlerine hız kazandırmak ve pastanın en büyük parçasından pay edinmek uğraşına girdiler. Zira; Balkan Devletleri'nin, kendi etnik kökenlerine yönelik, Büyük Sırbistan, Büyük Hırvatistan... gibi devletler kurma hayalleri, mevcut durumda hayallerini gerçekleştirmeleri adına uygun bir zemin teşkil etmekte idi. Yorgun ve güçsüz düşen Osmanlı İmparatorluğu orduları, Balkan Devletleri ordularını, ancak Çatalca

yakınlarında durdurabildiler. Edirne ise 26 Mart tarihinde Bulgarlar'ın eline geçmişti. İttihatçıların barış için müzakere etmekten başka seçenekleri kalmamıştı.

Tarihte; Balkan Hacaleti (utancı) olarak geçen Balkan Harplerinin acı tecrübesi ve bu tecrübenin Mahmud Muhtar Paşa'nın kaleminden Üçüncü Kolordu ile Üçüncü Doğu Ordusu muharebelerini anlattığı Balkan Harbi isimli eserin'de; Mahmud Muhtar Paşa'nın şu şekilde bir söylemi mevcuttur;

‘‘Ne yazık ki, üç asırdan beri, çeşitli bozgun, acınacak hal ve cehalet aynası olan tarih levhalarımıza bakmayarak, durmadan altıyüz senelik şan ve şereften söz edip yüksekte uçarak, kendimizi aldatmaktan bir an geri kalmadık. İlimden, sanayiden, ticaretten mahrum, yoksulluk ve sıkıntı içinde bulunan ve millet sözünün dayanacağı esas şartlardan uzak, muhtelif unsurların topluluğundan meydana gelmiş, siyasi hayatını sürdürmesi, diğer devletlerin birbirleriyle olan rekabetlerine bağlı, arzisi büyük fakat; kuvveti küçük bir devletçikten başka bir şey olmadığımızı anlamak istemedik. Gerek bu haller, gerekse her şeyden önce dahili intizam ve inzibatı temin etmesi gereken ordunun, ihtilalciler elinde oyuncak olması ve subayların vazifelerinden başka her şeyle meşgul olmaları, Avrupaca hakkımızda beslenen bütün ümitleri söndürüp, her türlü sevgiyi yok ederek nefret uyandırdı. İşte başımıza gelenler, bütün bu hallerin müstehak olduğumuz neticeleridir.’’(Muhtar, 2012: 186)

Bozgunun hızı ve çoğu yerin savaşılmadan terk edilmesi Balkan müttefiklerini olduğu kadar, büyük güçleri de şaşırtmıştı. Kutlu, yaşanan şaşkınlığı şu şekilde ifade etmiştir: Bu denli hızlı bir çöküşü kimse beklemiyordu. Bozgunun nedenleri, Osmanlı İmparatorluğu'nda her kesimde yoğun olarak tartışıldı. (Kutlu, 2007: 337) Aslında Balkan Savaşları'nın akibetini Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi, sosyal ve iktisadi yapısı gözler önüne sermektedir. Türkiye tarihinde Balkan Savaşları'nın ayrı bir anlam ve önemi vardır. Aynı şekilde; Harb-ı Umumi, Cihan Harbi ya da Birinci Dünya Savaşı olarak adlandırılan, dünya haritasının yeniden şekillenmesinin müsebbibi olan ve 1914-1918 yılları arası yaşanan savaş, dünyayı kasıp kavuran, küresel bazlı ve Avrupa merkezli bir savaş olmak ile birlikte, Balkan tarihini ve halklarını pek çok yönde, farklı şekillerde etkilediği gibi, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkler'i de en derin şekli ile etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğu için Balkan Harbi, sonun başlangıcıdır. En uzun Cihan Harbi, yani Birinci Dünya Savaşı küresel bazlı bir savaş olmak ile birlikte, temelde Türkler'in savaşıdır. Hall'in de ifade ettiği gibi; savaşan diğer ülkeler, beklentilerinden uzun süren Cihan Harbi'ni dört yılda sona erdirmiş ve Versailles, Trianon, Saint-

Germain ve Neuilly ile barışa ulaşmışlardır. Türkiye, Cihan Harbi'ne bir anlamda Balkan Harbi ile başlamış ve Milli Mücadele ile sona erdirmiştir. (Hall, 2003: 7)

Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü yitirmesi, akabinde tarih sahnesinden silinmesi itibarıyla Batı Balkan ülkeleri (temelinde Eski Yugoslavya ülkeleri) ile Türkiye'nin tarihsel süreç içerisinde tanık oldukları olaylar ve durumlar ile ilgili Alili'nin ifadesi şu şekildedir; "Balkanların iki ucundaki iki önemli ülke, dünyaya bağımsız yaşamının mümkün olduğunu gösterdiler. Bağımsız yaşamak için Kurtuluş Savaşları verdiler ve savaşlardan sonra kendi topraklarına has devrimler gerçekleştirdiler. Mustafa Kemal Atatürk'ün Altı Ok'u ile Türkiye Cumhuriyeti ve Mareşal Tito'nun özyönetimiyle Yugoslavya..." Kültürleri ve halkları birbirlerine çok benzeyen iki ülke, hep Emperyalistlerin hedefi oldu. (Alili, 2010: 99) Yugoslavya sanal bir rüyanın gerçekleşmesinin en somut örneklerinden biridir. Zira; II. Dünya Savaşı ve akabinde oluşan olağandışı şartlar, millet veya ulus kurgusunun oluşabilmesi adına gerekli ve yeterli olabilecek maddî ve manevî şartların yoksunluğuna rağmen, Yugoslavya Devleti'nin, oluşturulabilen sanal ve imkansıza yakın bir yapının temsili olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Çünkü; Balkan Coğrafyasında yaşayan ve ulus kimliğinden haberdar, birbirlerinden farklı ve kendi aralarında, kendilerinden farklı olanların ötekileştirildiği, farklı etnik gruplardan tek ve bütün bir yapının oluşturulması, dönemin siyasi, sosyal ve politik yapılanmasında imkansız ile eşdeğer bir durum olarak algılanıyor olduğunu ifade etmek mümkündür.

Müller'e göre; Yugoslavya'da, Tito'nun yönetimindeyken, burada yaşayan farklı halk grupları arasında belirli bir siyasi denge kurulmaya çalışılmıştı. Tito, merkezîyetçilikten biraz uzaklaşmaya çalışarak ekonomik eşitliği sağlamaya çalışmış ve bölgenin temsil edilmesini kabul etmişti. Böylece, burada yaşayan halklar arasında tarihten kaynaklanan yaraları sarmayı ve anlaşmazlıkları kontrol altında tutmayı ümit ediyordu. (Müller, 2001: 78) Tito'nun stratejisini başarı ile uyguladığını, farklı dinlere ve etnik kökenlere mensup bireyler arasında kurulan dostluklar, arkadaşlıklar, komşuluklar, iş ilişkileri ve yapılan evlilikler gibi beşeri ilişkilerin varlığına bakarak ifade etmemiz yanlış olmayacaktır. Tito'nun ölümünden sonra, aynı yönetim başarısı sağlanamadı, her politikacı zirveye çıkabilmek adına kendi yöntemlerince etik olmayan pek çok yönetim tarzını benimseyerek, çeşitli oyunları kullandılar. Tito'nun ölümü sonrasındaki süreçte, pek de parlak bir kariyere sahip olmayan Slobodan Milošević, unutulmuş ve unutturulmaya çalışılan Milliyetçilik (Etnik Milliyetçilik) zehirini gün ışığına çıkarmak sureti ile hatırlatarak ve canlı tutarak, ülkesindeki insanları kontrol etmeye çalıştı ve başarılı da oldu. Sırp milliyetçilerine göre İslam dinine mensup, Müslüman Boşnaklar, Sırp'ların tarihteki en büyük düşmanı olan Osmanlı

İmparatorluğu'nun hatırasıydı ve bu kimliğe sahip olan Boşnaklar, o en büyük düşmanın birer uzantısı olarak görülüyorlardı. Bu sebeptendir ki; Sırp Milliyetçileri arasında "Müslümanlar Sorunu"nun katliam yoluyla çözülmesi yönünde fikir jimnastikleri sıkça yapılıyordu.

Müslüman sorunu olarak tabir edilen olguya istinaden, Volkan ve Atabey'e göre "Eski Yugoslavya'nın çöküşünden ve Sırp'ların "Şimdi Biz Kimiz?" sorusu ile karşı karşıya gelmelerinden sonra Slobodan Milošević'in başkanlığı altında oluşan arındırma, etnik temizlik (Volkan ve Atabey, 2010: 137) ve soykırım hazırlıkları başladı. "Eski Yugoslavya'da yaşayan Sırp'lar ve Karadağ'lular geleneksel olarak Ortodoks, Hırvatlar ve Slovenler ise Katolik Hristiyanlar"dır. Boşnak ve Türkler'e ek olarak Arnavutlar'ın büyük çoğunluğu ise Müslüman'dırlar. Tekin'e göre; bu çeşitli milliyetler ve dinsel topluluklar karmaşasının yol açtığı sorunlar, Yugoslav Savaşı'nın temel ideolojik ve dinsel-etnik kimliğin bir parçası olmaktadır. (Tekin, 2011: 19) Slobodan Milošević'in Yugoslavya'yı Sırp'ların etrafında toplama çabası, doğaldır ki, bu durum, diğer etnik kökenleri rahatsız etti. Özellikle, diğer etnik kökenlere oranla, daha iyi maddî güce ve ekonomiye sahip olan Hırvatistan ve Slovenya, millî ve bölgesel çıkarlarını savunmak adına girişimlerde bulunmaya başladı. Bu durum, Tito'nun (Bratstvo Jedinstvo-Kardeşlik Birlik) mottosunun yıkımı ve alarm çanlarının çalması anlamına gelmekteydi. Avrupa Topluluğu, Yugoslavya krizinin ilk aşamasında kararsız bir tutum sergilemiştir. 1991 yılı Haziran ayında Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlık ilan etmesinden sonra Federal Ordu'nun müdahalesi ile çatışmalar başladığında Avrupa Topluluğu, "Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü desteklediğini bildiren bir açıklama yapmıştır. Avrupa Topluluğu, Ülger'in de ifade ettiği gibi, Yugoslavya krizinin Hırvatistan-Sırbistan çatışmaları olarak ifade edilen birinci aşamasında gözlemci göndererek durumu kontrol etmeye çalışırken, bir yandan da savaşan taraflar arasında arabuluculuk yapmıştır. (Ülger, 2003: 70)

Yugoslavya Federasyonu, dağılmanın eşiğindeyken bile Türkiye ile ilişkilerini sürdürüyordu. 1989 yılında Kosova'da Slobodan Milošević'in başlattığı milliyetçik akımının sonucunda Sırbistan'ın Bosna-Hersek'e saldırısı gerçekleşti. Bu durumda Türkiye bir yandan Bosna-Hersek'e yardım ediyor, bir yandan da Sırbistan ile ilişkilerinin bozulmamasına çalışıyordu. Yugoslavya Bunalımının, başından itibaren Yugoslavya Federasyonu'nun bütünlüğünün korumasını savunmuş olan Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında Balkanlar'da kendisine dost olan ve aynı zamanda da desteğini arayan iki yeni ülkenin doğuşunu izliyordu. Ancak; Türkiye, Yugoslavya'nın parçalanmasını teşvik eden ülke konumuna düşmemeye de gayret göstermiştir. Makedonya'nın 17 Eylül ayında bağımsızlığını, Bosna-Hersek'in de 15 Ekim'de egemenliğini ilan etmesinden sonra da Türkiye bu

ihtiyatlı tutumunu terk etmemiştir. Türkiye bu yeni devletlere verdiği manevî desteği diplomatik bağlamda tanımaya dönüştürmek için, önce Uluslararası toplumdan bu yönde bir adım atmasını beklemiştir. Kut'un da ifade ettiği üzere; Almanya'nın baskısıyla 15 Ocak'ta Avrupa Toplulukları (AT/AB)'nın Slovenya ve Hırvatistan'ı, Bulgaristan'ın da aynı gün bu dört Cumhuriyeti birden tanıdığını açıklaması Ankara'yı rahatlatmış. Türkiye 17 Ocak 1992'de, bağımsızlık ilan eden tüm Yugoslav Cumhuriyetlerini ayırım gözetmeksizin aynı anda tanıyacağını açıkladı ve Türkiye taahhüt ettiği üzere, Yugoslavya'dan bağımsızlıklarını ilan eden dört Cumhuriyeti 06.02.1992'de ayırım gözetmeksizin tanıdı. (Kut, 1998: 327) Türkiye'nin Balkan coğrafyasındaki icraatları ve hamleleri çok büyük nitelikte siyasi ve insani riskleri de uhdesinde barındırdığından büyük önem arz etmektedir.

1990'lı yıllardan günümüze, Sırbistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin yapısına bakıldığında, Bosna-Hersek'in yanı sıra, bağımsızlığını ilan eden Kosova sorunu ile ilgili hassas politik strateji ve geçişlerin yaşandığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Kosova sorunu; temelde, Arnavut ve Sırp olmak üzere iki ulusal davanın çatışma noktasını temsil etmektedir. Bir anlamda; Balkanlarda varlığını sürdüren daha geniş çaptaki Arnavutlar'ın sorunlarının da yansıma alanı ve bölümüdür. Diğer Balkan topraklarında olduğu gibi, Kosova'da da yaşayan Türk ve Müslüman nüfuslar, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'dan çekilmesi ile birlikte ilgisiz bırakılarak kaderlerine terk edilmiş, yalnız ve korumasız bırakılmışlardır. Yalnız kalmalarına ve korumasız bırakılmalarına rağmen, Kosova'da yaşayan Türk ve Müslüman nüfus, tarihsel süreç içerisinde Balkan Savaşları, I. ve II. Dünya Savaşları, komünist yönetim, Yugoslavya dağılma süreci boyunca yaşanan iç savaşlar ve kargaşalar gibi büyük ve çetin pek çok felaketi başarılı ve olabilecek en olumlu şekli ile atlatmayı başarmışlardır. Kosova'da yaşayan Türk ve Müslüman nüfusun, hayatta kalma mücadelelerinde tüm güçleri ile sosyal, ticari ve kültürel yaşamlarında, politik yaşamları da dahil olmak üzere, olabildiğince etkin olmaya, aktif rol almaya çalıştıklarını gözlemek mümkündür. Ayrıca; Kosovalı Türk ve Müslüman nüfusun, hayallerinin icrası ile hayatlarının idamesi paralelliğinde istikrarlı, tutarlı ve mantıklı planlar tasarlayarak, barut fıçısındaki yaşamlarını olabilecek en az zarar ve barışçı çözüm yolları ile günümüze değin idame ettirdiklerini ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Sırbistan'da Ekim ayı 2000 seçimlerini Slobodan Milošević'in kaybetmesi üzerine iktidara Voyislav Kostunitsa'nın gelmesi ile birlikte ülke BM dâhil uluslararası örgütlere üye olmuş, öte yandan da Balkan İstikrar Paktına da kabul edilmiştir. Ülkede istikrar ortamı da sağlanmaya başladığından, Türkiye ile Balkan ülkeleri ilişkileri başta Sırbistan olmak üzere düzelme periyoduna girmiştir. Türkiye'nin Sırbistan ile ilişkileri hem Bosna Savaşı süresince hem de savaş

sonrası dönemde tüm olumsuz koşullara rağmen ilişkilerin geliştirilmesi çabasına dayanmaktaydı. Özellikle, ekonomik, kültürel ve ticari ilişki ile anlaşmaların geliştirilmesi yönünde varolan engellerin aşılması konusunda görüşmeler yapılarak, mutabakat sağlanma çabaları aralıksız devam etti. Türkiye'nin, Bosna-Hersek'e özellikle yeniden yapılanma süreci içerisinde hem kalkınma hem de bölge barışı ve istikrarın sağlanması konularında azımsanamayacak derecede katkı ve yardımları söz konusudur. Dışişleri Bakanlığı'nda olduğu gibi, Kültür Bakanlığı'nın da Balkan ülkeleri genelinde, özelde Bosna-Hersek Devleti üzerinde faaliyetler düzenlemek sureti ile katkıda bulunduğu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bosna-Hersek'te etnik, ekonomik ve istikrar bazlı sorunların varlığı ve kalıcı çözümler bulunamaması gibi sebepler, ülkeyi felakete götürebilecek yolun ağzına sürüklemekte, her an hiç beklenmedik gerilimlere ve felaketlere açık bir durumda bırakmaktadır. Zira; mevcut barış ortamı hassas dengeler üzerine inşa edilmektedir.

Balkanlarda bir barış gücü oluşturulması projesi Türkiye tarafından NATO'nun BİO Programı çerçevesinde ortaya atılmıştır. Projenin iki amacı vardır: Birincisi, Balkan ülkeleri arasındaki işbirliğini geliştirmek ve gerektiğinde çatışmaları önlemek amacıyla kullanmak, ikinci olarak da bu ülkelerin ileride olası NATO üyelikleri durumunda uyumlaştırma sürecine girmelerini kolaylaştırmaktır. Bu proje ABD tarafından da desteklenmiştir. Uzgel'in de ifade ettiği gibi örgütlenme şemasını NATO'dan almış olan MPFSEE'nin işlevi NATO'nun yürüttüğü operasyonlara katılmak ve bağımsız olarak da düşük riskli insani yardım faaliyetlerinde bulunmak olarak belirlendi. (Uzgel, 2000: 518) Ayrıca; Türkiye, Barışı Uygulama gücü (IFOR), Uluslararası Polis Görev Gücü (IPTF) ve BM misyonu (UNMIBH) gibi kuvvetlere asker göndermek sureti ile Bosna'da güvenliğin sağlanmasında katkılar sağlamıştır. Yıkılan binalar, okullar, köprüler gibi pek çok mimari yapı da Türk birlikleri tarafından, gönüllü olarak onarılmıştır. Türkiye, Balkan Devletleri'nin –kimi çevrelerce yapılan söyleme göre- ‘‘Büyük Ağabey’’i rolünü üstlenmiş olmak ile birlikte dost ve müttefik bir yaklaşım ile ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda desteklerine devam etmeli ve kalıcı çözüm arayışlarında Balkan halklarının yanında olmalıdır. Türkiye'nin Avrupa'ya açılan kapısı olan Balkanlar ile iyi ve dost ilişkilerin sürdürülebilirliği adına destek sorumluluğuna devam etmelidir. Balkan ülkelerinin, enerji, ulaşım, telekomünikasyon ve diğer altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi konularında yardım ve desteğe ihtiyaç duydukları aşıkardır. Bölgesel ve uluslararası yaklaşımların benimsenmesinin desteklenmesi, yatırım ve ticaret ortamının iyileştirilmesi gibi ekonomik ve ticari yatırım ortamlarının iyileştirilmesi gereklidir. Ayrıca; organize suçla mücadele çalışmalarının desteklenmesi, nüfus hareketliliğinin dengelenmesi ve yönetimi gibi çalışmaların da desteklenerek çekidüzen verilmesi gerekliliği söz konusudur.

Türkiye, Balkan ülkeleri arasında herhangi bir fark gözetmeden Balkan ülkelerine bütüncül bir yaklaşım göstermekte ve bölgenin başta ekonomi olmak üzere yapılanması için çaba harcamaktadır. Türkiye, barış ve güvenliğin bölgede daim olabilmesi ve sürdürülebilirliği adına, yeniden yapılanmanın bir teşkilat veya kurum tarafından değil, Balkan halkları ile yakın temas, işbirliği ve kültürlerarası iletişimin farkındalığı ile gerçekleştirilmesi gerekliliğine inanmaktadır. Ayrıca Türkiye, Balkan Pakti'nin proje ve çalışmalarını takip etmek ile birlikte, projelerin Balkan ülkelerinin önceliklerinin saptanarak hazırlanması konusunda lobi faaliyetlerini de yürütmektedir.

4. Kültürlerarası İletişim Bağlamında Balkan Savaşları

20. yüzyıl Balkan tarihi, dünya tarihinde ayrı bir konuma sahiptir. 20. yüzyıl tarihini belirleyen büyük ölçüde Balkanlar'dır. 19. yüzyılın tüm umutlarını çökerten Cihan Harbi, Balkanlar'daki gelişmelerin fitilediği bir Dünya Savaşı'dır. Bir başka deyişle, "Uzun 19. yüzyıl"ı sona erdiren ve "Kısa 20. yüzyıl"ı başlatan Güney Doğu Avrupa'dır. Balkan Harbi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'lı olmak ve Avrupa'da varlık göstermek anlamına gelen, Avrupa'lı kimliğinin sonu neticesine sebebiyet vermiştir. Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları vesilesi ile bir anda ve kısa bir süre içerisinde, hiç beklenmedik bir şekilde Avrupa'da varlık gösterdiği toprakların nerede ise tamamını yitirmiştir. Balkan Savaşları, 93 Harbinin akıbeti gibi, Rumeli'de mevcut Türk nüfusuna ve varlığına etkin tesirleri olan bir savaştır. I. Dünya Savaşı arifesinde, Avrupa topraklarını etkisi altına alan Ulusçuluk akımının etkileri, Balkanlar'ı da engellenemez bir şekilde etkisi altına almıştır. Bu durum ise daha sonraki süreç içerisinde, Dünya tarihinde yer alacak ve dünya gündemini daimi suretle işgal edecek olan etnik çatışmaların ve ötekileştirmelerin temelini oluşturacaktır. İçinde bulunduğumuz yüzyıl içerisinde literatürde Balkanizasyon isimlendirmesi ile yer edinmiş kavramın, dünyanın gözleri önünde gerçekleşmesine ve seyrine değin derin ve sancılı bir süreç içerisinde dünya tarihinin sayfalarına silinmemek üzere işlenmiştir. Hall'e göre; İngilizce'de "to Balkanize", Fransızca'da "Balkaniser", Almanca'da "Balkanisieren" filleri bir bölgeyi birbirine düşman küçük devletlere bölmek anlamına gelir. "Balkanization" Balkanlaştırma, çözümsüz bir konuma getirmektir. Bu sözcükler, bundan böyle Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde ve literatürde yer etmiş, "teknik" bir terime dönüşmüştür. (Hall, 2003: 7) Nitekim, ülke sınırlarının varlığının sadece sanal olarak yer aldığına inanların kimi görüşlerine göre, ülke sınırlarının ortadan kalktığı ve sadece haritalarda yer aldığı görüşünü savunan Küreselleşme yanlılarının varlığı bir yana Küreselleşme rüzgarı

ve beraberinde gelen konjonktürel yapıda değişim ve gelişimler yaşanırken, 1990'lı yıllar süresince Balkanlar'ın kalbinde yaşanan kanlı savaşlar, etnik çatışmalar, kültürel nümaişler ve sınır anlaşmazlıkları kurguları, Küreselleşmenin argümanlarının başarısını tartışmaya sunarken, şüphesiz Balkanizasyon sürecinin başarısı hususunda takdire şayan bir durum ve muvaffakiyet sözkonusudur.

Balkan Savaşları, ulusal kimlik meselesinin daha yoğun şekilde yaşanmasına elverişli bir ortam yaratır iken, akabinde Balkan topraklarının yitirilişi ile birlikte yeni bir kavram olarak gündeme gelen Türk Milliyetçiliğinin gelişimine ve ön plana çıkmasına da imkan sağlamıştır. Balkan Savaşları'ndan sonra, Avrupa toprakları ile vedalaşmak durumunda kalan Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan topraklarında kalan Osmanlı tebaası meselesi, milliyetçilik hareketlerinin de yükselmesine neden olmuştur. Bu durum, aynı zamanda Osmanlı Devleti içerisinde nümaişlere yol açarak, fikir hareketlerine de farklı atmosferlerde oluşum imkânı sağlayarak, yeni ideolojik açılımlara ve farklı düşünce boyutlarına olan ihtiyacı da ortaya çıkarmıştır. Bir yandan milliyetçilik akımları yeni boyutlar kazanarak yükselir iken, öte yandan da Osmanlılık düşüncesi de güngeçtikçe gerilemektedir. 93 Harbi, Osmanlı İmparatorluğu tarihi boyunca, yaşanan en büyük göç hareketine sebebiyet vermiş ise de Balkan Savaşları da en az 93 Harbi kadar etkiler yaratarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal yapısında benzer değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, tarihsel süreç içerisinde, mevcut sosyal, siyasi, toplumsal, ekonomik durumlarına bağlı olarak, pek çok nüfus hareketliliklerine ve değişimlerine maruz kalarak, değişimlerin yaşandığı aktif bir merkez olma özelliğine sahiptir. Bu savdan hareketle, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma süreci içerisinde, bölge halklarının mübadele ve göç durumları ile nüfus yapısında da değişimlerin olduğunu ve nüfus hareketlerinin yoğun olarak yaşandığını ifade etmek mümkündür. Balkan Savaşları neticesinde, Trakya'dan Doğu Anadolu'ya değin iskan edilerek dindaşları ve soydaşları ile yaşamayı tercih eden ve ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmek istemeyen Rumeli'de kalan Müslüman nüfusun büyük bir çoğunluğu günümüz Türkiye topraklarına göç ederek, bırakıldıkları azınlık statüsünü kabul etmek istememişler ve göç olgusunu bir kurtuluş olarak görerek, göç etmeyi tercih etmişlerdir. Ne yazık ki; Balkan Savaşları'nın hemen akabinde başlayan I. Dünya Savaşı daha önce belirlenen iskan politikasının uygulanmasına fırsat bırakmamıştır. Nitekim; yaşanan savaşlar neticesinde, bilhassa Bulgaristan ve Yunanistan'a bırakılan topraklarda yaşayan Türkler, idaresi altına girdikleri devletlerin hükümetleri veya ahalisi tarafından çeşitli baskılara uğramışlar ve gördükleri zulüm yüzünden tarlalarını, ev-barklarını, kısacası bütün maddî varlıklarını bırakıp, Osmanlı ülkesine sığınmak zorunda kalmışlardır. Adeta

kaçmak şeklinde cereyan eden bu göçler, en kötü şartlar altında, Osmanlı Devleti'nin kontrol ve idaresi dışında yapıldığından, büyük sıkıntılar doğmasına sebep olmuştur. Fakat sonuçta göçmenler hangi merkezde toplanmış olurlarsa olsunlar, Halaçoğlu'nun da ifade ettiği üzere; hükümetçe bunların geçici iskânlarına çalışılmış, ancak; daha sonra sürekli iskan için ciddi çalışmalara başlanmıştır. (Halaçoğlu, 1995; 32) Batı Balkanlar'da yaşanan göç süreci Yunanistan ve Bulgaristan'da yaşanan göç olgusu kadar sancılı olmasa da, göç savının sancılarını birçok yönü ile tatbik etmişlerdir. Göç etmek dışında başka çare bırakılmayan, başka seçme şansları olmayan ve alternatif göremeyen Rumeli halkı, Rumeli'de edindiği, sosyal, siyasi, toplumsal, ekonomik gibi kazanımlarını terk etmek durumunda kalmışlardır. Rumeli topraklarında mevcut ağalık, beylik gibi sosyal statülerini terk ederek yeni vatanlarına yerleşen Balkan halkı göç sürecinin varolabilecek tüm zorluklarını yaşamışlardır. Göç temasında varolan, uyum, adaptasyon, entegrasyon, kültürleşme, kültürlenme ve örneklerini çoğaltmamızın mümkün olduğu pek çok savın varlığı, göç eden toplumların köken kültürleri ile göç alan ülke toplumlarının kültürleri ile uyumu ve bütünleştirmeyi gerektirir. Aynı zamanda; göç eden toplumlar, göç alan ülkenin nüfus büyüklüğünü, yapısını, bütünlüğünü ve bileşimini de ciddi oranlarda etkilemekte ve farklılaştırmaktadır. Göç eden toplumlar, bir yandan kültürel bağlamda bütünleşme çabaları göstermek durumunda iken, öte yandan da göç ettikleri ülkenin toplumları ile birlikte kurumları ile de ilişkiler kurmak, iletişime geçmek ve bütünleşmek zorundadırlar. Tüm bu süreçler, sosyal bilimlerin alanında pek çok disiplini ilgilendirir iken, birçok çalışmanın da temalarını oluşturmaktadır.

Ağanoğlu'ya göre; iki ülke arasında göç ile ilgili bir anlaşma yoktu. Her ne kadar tam manası ile uygulanmasa ve Türkiye Dışişleri Bakanlığı belgelerinde henüz böyle bir kayda ulaşılamasa bile Türkiye ile Yugoslavya arasında imzalanan ilk göç anlaşmasının 1938 anlaşması olduğu iddia edilmektedir. (Ağanoğlu, 2012: 375) 1881-1882 yıllarında zorunlu askerliğin getirilmesi, ilk ani dış göç dalgasına yol açtı. Adanır ve Faraqi'ye göre; Müslümanların özerklik talebinin hız kazandığı 20. yüzyılın başlarında bu göç dalgasında bir artış daha gözlemlendi ve sadece 1900-1901 yıllarında yaklaşık 13.000 insan göç etti. Üçüncü bir dalga 1908 yılında, Avusturya'nın Bosna-Hersek ilhakından hemen sonra gerçekleşti. Çeşitli araştırmacılar, 1878-1918 yılları arasında yaklaşık 150.000 Müslüman'ın Batı Balkanlardan Osmanlı İmparatorluğu'na göç ettiğini hesaplamıştır. (Adanır ve Faraqi, 2002: 313) Balkanlar üzerinde; ancak özellikle Bosna'da mevcut olan yaygın bir söylem şöyledir; Bosna'da yaşayan Hırvatlar için; Hırvatistan, Sırlar için Sırbistan, Boşnaklar için de, Türkiye "rezervna zemlja" (alternatif ülke/dost ve müttefik ülke) konumundadır. Balkan topraklarından göç etmek durumunda

birakılan göçmenlerin Türk toplumu ile entegrasyonu göç olgusunun önemli boyutlarından birini teşkil etmektedir. Aynı dine mensup, aynı kültüre vakıf olsalar dahi, Batı Balkan göçmenlerinin buldukları ve yaşadıkları sosyal çevreye ve toplumsal normlara uyumu sıkıntılı ve güçlüklerle dolu olmuştur. Zira; benzer kültürel yapılara sahip olsalar dahi, Rumeli’de yaşayan halk ile Anadolu insanının kaynaşması, kültürel adaptasyonları (entegrasyonları), kültürleşme, kültürlenme, kültürel bütünleşme durumlarını yaşayabilmeleri için uzun bir sürece ihtiyaç duyulmuştur. Zaman zaman Batı Balkan göçmenleri ile Anadolu halkının kültürel farklılıklar sebebiyle fikir ayrılıklarına düşmeleri durumu yaşansa da Batı Balkan göçmenleri Türkiye Cumhuriyeti Devleti içerisinde hiçbir zaman mozaik olmak istememiş, bu yapıyı sergilememiş, daimi surette “Ebru” olma gayretini göstermiş ve bu gayretlerinde de başarılı olmuşlardır. Daima Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne sadık, vatansever, Atatürk İlke ve Devrimleri’nin ışığında muaasır medeniyetler seviyesine ulaşılması hususunda üzerlerine düşen çalışkanlığı sergileyerek, vatanperverliklerini gözler önüne sermişlerdir. Bu durum da, Batı Balkan göçmenlerinin, Osmanlı Türk kültürü ile kendi köken kültürlerini çok iyi harmanladıklarının anlamlı bir ifadesidir. Tarihsel sürecin, önemli bir periyodu olan Balkan topraklarındaki Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetinin sürdüğü yüzyıllar boyunca, Osmanlı ve Balkan kültürünün hamuru ile yoğurulan Müslüman Boşnak nüfus olarak tabir edebileceğimiz Batı Balkan toplumu, köken kültürlerinin mirası niteliğindeki unsurları ile kültürleşme yaşayacakları Anadolu kültürünü birleştirmişler, kendi kültürlerini yaşama ve yaşatma çabalarını sürdürmek adına çaba gösterirlerken, öte yandan da kültürlerini Anadolu kültürlerine katarak, Türk kültürünün de zenginleşmesini ve çeşitlenmesini sağlamışlardır. Bu sebeptendir ki, Balkan kökenli pek çok düşünür, devlet adamı ve daha bir çok bilim dalına mensup pek çok göçmenin varlığı, farklı bakış açıları, düşünce yapıları ve katkıları ile siyaset yaşamı da dahil olmak üzere, ekonomi, sanat, ilim, bilim ve fen alanında gelişmeler yaşanmış, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde yeni rejimin kurulması ve Cumhuriyet Devrimleri’nin tatbiki ile geniş halk kitlelerince benimsenmesinde Balkan kimliğinin etkilerini göz ardı etmek bizleri yanlış bir düşünüşe sevk edecektir.

Dünya genelinde yapılan göçlerin nedenleri irdelendiğinde, genellikle ekonomik unsurun başat unsur olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak; Batı Balkan göçmenlerinin, Türkiye’ye göç etmelerinin sebebini tek bir unsura bağlamak bizleri farklı ve yanlış düşünüşlere sevk edecektir. Zira; başta can güvenliği olmak üzere, yaşanan ve dayanılması güç olan yoğun baskılar, savaşlar, çatışmalar, Osmanlı İmparatorluğu’nun gücünü yitirmesi neticesinde yaşanan değişimler, dinlerini koruma ve ibadet hususunu özgürce yerine getirememeye,

ekonomik bağlamda farklı muamelelere maruz kalma, askeri sistem, baskı ve zulümler, ötekileştirilme, daha tutarlı ve güçlü iktisadi ve sosyal hayatta yaşama galesi ile sosyal, siyasal ve çeşitli toplumsal sebepler gibi örneklerini çoğaltmamızın mümkün olduğu pek çok unsur Batı Balkan göçmenlerinin Türkiye topraklarına göç etmelerinin sebeplerindedir. Batı Balkan topraklarından 3 büyük göç dalgası şeklinde peyder pey gerçekleştirilen göçlerin, kültürlerarası iletişim bağlamında tutumsal ve davranışsal perspektifi ile -görece- sancısız gerçekleştiğini ve kültürel entegrasyon ve bütünleşmenin tam olarak gerçekleştiğini ifade etmek mümkündür. Var olan birtakım görüşlerin aksine Batı Balkan göçmenleri kültürel asimilasyona veya kültürel şok sendromuna uğramak yerine, Türk ve Balkan kültürlerinin sentezini oluşturarak, iki kültür arasında sıkışmışlıktan ziyade, var olan iki kültürün öğelerini harmanlamak sureti ile kültürel bütünleşmenin ve entegrasyonun en başarılı örneklerinden birini sergilemişlerdir. Batı Balkanlar'dan Türkiye'ye göç eden halkın, Osmanlı İmparatorluğu'nun ana mirasçılarından biri olmaları sebebiyle, antolojik olarak göç ettikleri bölgenin karakterine benzer öğelere sahip olduklarını gösteren tavırlar sergileyerek, kültürel öğelerin dışarısında kalmamışlar ve yeni olarak gözlemledikleri öğeleri de içselleştirerek benimsemişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti halkı da göçmenlerin köken kültürlerine Türk kültürel öğelerini absorbe edebilmeleri adına mekanlar ve olgular oluşturmuşlardır. Batı Balkan göçmenleri olan Boşnaklar, Avrupa'dan gelerek, Anadolu halkı ile tanıştırdıkları yeni teknolojiler, yeni üretim biçimleri ve bilgi birikimleri ile kültürleşme süreçlerine katkıda bulunmuşlardır. Göçmen Boşnaklar, Balkan Savaşları (Muhaceleti) ile başlayan Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan topraklarından geri çekilmesi ile birlikte devam eden süreç içerisinde, zor şartlar altında yaşadıkları ve yaşatıldıklarından dolayı, göç olgusunun ve psikolojisinin de birey ve gruplara attığı davranış ve tutumları içselleştirmeleri dolayısı ile yerleşik düzende yetişmiş ve göç olgusu ile tanışmamış birey ve toplumlara nazaran, daha girişimci ve radikal tutum ve davranışlar göstererek, Türkiye'de ticarî hayata atılmışlar, gayretli ve çalışkan tavırları ile başarılı olmuşlar ve Türk ekonomisi, sanayisi ile ticaret hayatına azımsanamayacak derecede katkılar sağlamışlardır. Bereketli Balkan topraklarında pek çok ürünün ekimi, hasatı gibi zirai hususlardaki bilgi birikimleri, melekeleri ve hasletleri ile çalışkan çiftçiler olarak da Türk tarımının gelişmesinde, ticaret hayatında ve ekonomi alanında örnek düzeyde katkılar sağlamışlardır. Kendilerini güvenli hissettikleri Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde çalışkanlıkları ve azimleri ile ticaret hayatı ile birlikte, özellikle eğitimlerine önem vererek, kendilerini geliştirmişler ve katkı sağlamak adına da farklı ve renkli bakış açılarını ortaya koyarak, ayrıca gayret göstermişlerdir. Göçmenlerin entegrasyon süreçleri içerisinde, bireyler

sosyalleştikçe Türkçe dilinin bilinirliliği ve öğrenimi de zamanla artarak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin pek çok kurumlarında üst düzey yönetimlerine değin görevler almaya başlamışlardır. Zira dil ögesi, kültürel aktarımın en yaygın unsuru olarak, kültürlerarası iletişim savının başat unsurlarından biridir. Boşnak kültürü başta gelenekler olmak üzere, ailevi ve insani değerlerde, adetlerde, dini ve toplumsal ritüellerde, yaşam biçimlerinde, hasletlerde, el sanatları ve diğer sanat dallarında, folklorde, sosyal, ticari ve mesleki örgütlenmelerde, giyim tarzlarında, beslenme alışkanlıklarında, sosyal yaşamın hemen her alanında ahenkli bir denge ile kendisini başarı ile göstermiştir. Batı Balkan göçmenleri Boşnaklar ile kültürleşme süreçlerini geçirecekleri Türkiye Cumhuriyeti Devleti halkı arasında göç sürecinin başlangıcında evliliklere rastlamak mümkün değildi. Bununla birlikte; süreç içerisinde zamanla gruplar arasındaki ilişkiler ve iletişim arttıkça da benzer iki kültüre sahip iki toplum arasında evliliklerin yaygınlaştığını ifade etmek mümkündür. Yakın dostluklar, yakın ilişkiler, komşuluk ve iş ilişkileri bağlamındaki dostluklar ve işbirlikleri iki kültürün birbiri ile kaynaştığının göstergesidir. Göçler, göç eden ülkenin sosyal yapısı olduğu kadar, nüfus yapısını da etkilemektedir. Bu sebeple, Boşnaklar Türkiye'nin çeşitli illerine yerleşerek, nüfus yoğunluğu, şehirleşme ve istihdam faktörlerine kültürleşme süreçleri içerisinde dahil olmuşlardır. Boşnaklar bir yandan yeni vatanlarında kültürleşme süreçlerinin öğelerini tatbik eder iken öte yandan da köken kültürlerinin de sürdürülebilirliği adına kültürlerinin unutulmaması ve yaşatılması savına da dayanılarak çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bu durum; melez bir kültürün yaratılması ve yaşanması adına da kaçınılmaz bir durumdur. Köken kültürün sürdürülebilirliği, göç eden birey ve grupların köken kültürde varlıklarını gösteren akraba, tanış ve dostları ile olan iletişimlerinin devamı adına göç ettikleri ülkelere yapılan ziyaretler ile gerçekleşmiştir. Batı Balkan göçleri yıllarca birlikte yaşamış dotların, kardeşlerin, evliliklerin, tanışların, komşuların bir anlamda da ailelerin parçalanması, kardeşlerin birbirlerinden ayrılmaları demektir. Bu sebeple Batı Balkan göçmenleri Boşnaklar'ın köken kültürlerinden kopmaları, gönül bağları olan kardeşlerinden ayrı düşmeleri mümkün değildir.

Osmanlı İmparatorluğu fethettiği Balkan topraklarında; yollar, köprüler, camiler, medreseler, hamamlar, imaretler, hanlar, sebiller, bezistanlar, kütüphaneler gibi örneklerini çoğaltmamızın mümkün olduğu pek çok konut, dini ve sivil mimari yapılar inşa ederek, imar çalışmalarına büyük önem vermiş, hüküm sürdüğü topraklarda arkalarında büyük eserler bırakmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu; mimarlığı, sosyal, ekonomik ve toplumsal değişimlerin ve kültürün lokomotifleri olarak nitelendirmekteydi. Balkan Coğrafyası; Osmanlı medeniyetinin sergilendiği bir ‘‘vitrin’’ misyonu taşımaktadır. Balkan topraklarına yapılan ziyaretlerde,

gezilen her şehir ve bölgede Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalma eser ve yapılar ile karşılaşmak ve Osmanlı izlerine rastlamak mümkündür. Saraybosna'nın Başçarşı denilen Osmanlı İmparatorluğu tarihi figürlerini taşıyan merkezi, kendi kendinize "yanlışlıkla Bursa'ya mı geldim?" şeklinde bir soru sormanıza neden olabilmekte ve farklı coğrafyalar olmalarına karşın; mevcut eserlerdeki ruh ve yapılara yansıyan mananın aynı olması yaşanan ortak hislerin nedenine cevap niteliği teşkil edebilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yetimi Balkanlar'da ortak tarihi geçmişimize özgü, pek çok mimari ve sosyal yaşam pratiklerine dair, kültürel ortak öğelere rastlamak mümkündür. Osmanlı kent yapılanmasının ana prensibi; kentin bölgelere ya da üç ana işlevsel gruba (konut, ekonomik ve din-kültür etkinlikleri) ait yapılara ayrılmasına dayanmaktadır. Kentlerdeki yol düzeni kentin kendi coğrafyasının izlerini taşımaktadır. Örneğin; Adana Bosna Kardeşlik Yardımlaşma ve Kültür Derneği'nin tespitlerine göre; tamamen yeni bir Osmanlı kenti olan Saraybosna'da Doğu-Batı ve Kuzey-Güney yönlerinde sürekliliğini koruyan yol ağları kentin genel yapısını oluşturmaktadır. Osmanlı kent mimari ve dağılım açısından dağlık bölgeden ovaya geçen, bunun avantajlarından sonuna kadar yararlanan bir dağ eşiği kentidir. (Adana Bosna Kardeşlik Yardımlaşma ve Kültür Derneği, 2007: 125) Ayrıca; Osmanlı'ya özgü; avlusu, çardaklı bahçesi, aşık penceresi, kapıcığı... v.s olan evlerden oluşan mahallelerin ve kent birimlerinin ortaya çıkması, Sevdalinka'nın (Balkan Halk şarkıları) konusunu ve fonunu oluşturmaya başlar. Bu dönemin, Osmanlı'nın Bosna'ya gelişinden yaklaşık 50 yıl sonra, yani 16. yüzyıl başlarında ortaya çıkmaya başladığı varsayılır. Pendik Bosna Sancak Yardımlaşma ve Kültür Derneği verilerine göre; "Bosna'nın sosyo-kültürel yaşamında, Bosna'nın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ilhakına kadar yani -(bir başka deyişle) 1878 yılına kadar-, önemli bir değişiklik olmadı. Bu yüzden 16. yüzyıl başından 19. yüzyıl sonlarına kadar olan dönem Sevdalinka'nın altın dönemi olarak kabul edilir." (Pendik Bosna Sancak Yardımlaşma ve Kültür Derneği, 1998: 2) Buturevic ve Schick'in de ifade ettiği gibi; Balkan şarkıları konusunda Gwendolyn Morgan'ın önermesindeki gibi, Sevdalinka'lar onu üreten halkın genel tutumlarını ve duyarlılıklarını yansıtan bir "sözlü gazete" biçimidir; dolayısıyla sıradan insana "görüşlerini, algılamalarını, geleneklerini, tarihi ve felsefi bakış açılarını kaydetme" olanağı sağlar. Osmanlılar'ın 15. yüzyılın ortalarında Balkanlar'a gelmesiyle birlikte, Balkan şarkıları Slav gelenekleri ile Osmanlı İslam değerlerinin özellikle de cinsiyet ilişkileri, kültür normları, toplumsal sorumluluklar ve emeller açısından bir araya gelişini yansıtmaya başladı. (Buturevic ve Schick, 2009: 82) Sevdalinka şarkılarında pek çok Türkçe kelimenin yer alıyor olması, Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze değin yaşatılması, Balkanlar'da mevcut olan Osmanlı izlerinin varlığının en belirgin ispatlarından

biridir. Ayrıca; kültürlerarası iletişimin iki coğrafya arasında ne denli kuvvetli olduğunun en belirgin göstergelerinden biridir.

Türkler 14. yüzyılın ortalarından itibaren Balkan coğrafyasına damgalarını vurmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun, Balkan topraklarındaki hakimiyet süreci yaklaşık 550 yıl sürmüştür. Bu uzun tarihsel dönem boyunca Müslüman-Türk kültürüne ait önemli eserler inşa edilmiş, değerli tarihi kültürel hazineleri miras olarak bırakmışlardır. Bölgede yaşayan Müslüman halkların yanında gayrimüslim halkları da bu zengin kültürden faydalanmışlardır. Balkan toprakları sınırlarımız dışında ve farklı coğrafyada olsa da, Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlayarak, Türk izlerini ve ruhunu en derin şekli ile yaşayan bölgelerden birisidir. Eker'e göre; Balkanlar'da yakın zamanlara değin hangi ırktan olursa olsun bir kimsenin şehirli sayılabilmesi Türkçe bilme şartına bağlıydı. (Eker, www.millifolklor.com, Erişim Tarihi: 30.10.2012.) Balbay, Balkan adlı kitabında şu şekilde bir betimleme yapmaktadır; *“Belgrad sokaklarında yürürken, sık sık sağımdan solumdan geçenlere kulak kesilme gereği duydum. Sanki Türkçe sözcükler duyuyor gibiydim. Sırpça'da sekizbine yakın Türkçe sözcüğün bulunduğu söyleniyor. Ama son dönemde bunları ayıklamaya girişmişler. Türkçe yerleşmiş sözcüklerin Sırpça karşılığının bulunması için özel çalışma yapıyormuş.”* (Balbay, 2011: 218) Boşnakça'da ise Sırpça diline oranla Türkçe kelimelerin oranı daha da fazladır. Çarşaf, yastık, çarşı, bardak, çorba, sokak, mahalle... gibi örneklerini çoğaltmamızın mümkün olduğu pek çok sözcüğün varlığı ile birlikte, Balkan halkının Türk halkı ile ortak tarihi geçmişlerine istinaden, gelenek-görenek, anane, el sanatları, giyim-kuşam, mimari, mutfak kültürleri, müzik ve diğer sanatları, edebiyat (halk hikayeleri, halk şiirleri, romanlar, halk destanları, halk kahramanları, halk oyunları) adetleri (kız isteme, düğün, ölüm, doğum, kan kardeşliği, kirve...v.s.), hatta batıl inançları da dahil olmak üzere pek çok kültür öğesinin aynılık özelliği göstermesi kültürlerarası iletişim bağlamında iki kültürün benzeştiğinin en önemli göstergesidir. Balkanlar'da pek çok Türk ismine de rastlamak olası bir durumdur. Kültürel benzeşmenin en yoğun yaşandığı Balkan halkları, tarihi teatralı sürecinde; geçmişten günümüze Türkler ile inkar edilemez kültürel örüntüler ve yapısal benzerlikler ile bağlıdırlar.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Balkanlar'da yaşayan ve azınlık olarak nitelenen, yaklaşık 12 milyon Türk ve Müslümanı hiçbir zaman unutmamış, bağlarını kuvvetlendirecek proje ve destekler ile elini Balkanlar üzerinden hiçbir dönem çekmemiştir. Balkanlar'da yaşayan azınlıkların kültürel ve sosyal yaşamlarını zenginleştirebilecek, siyasi ve toplumsal varlıklarını güçlendirebilecek nitelikte dini ve kültürel kimliklerini yaşama, koruma ve yaşatma adına sürdürülebilirliğine dair pek çok unsurun temininde varlıklarını göstermişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Balkan ülkeleri ile kültürel, siyasi, ekonomik, politik ve örneklerini çoğaltabilmemizin mümkün olduğu pek çok münasebet geliştirmiş, bölgenin istikrari yapısının devamı adına bölge barışının sürdürülebilirliği savından hareketle etkin roller üstlenerek, Balkan topraklarındaki ağırlığını ve etkisini arttırarak hissettirmiştir. Balkanlar'da varlıklarını gösteren, Türk ve Müslüman nüfusun kültürel kimliklerini koruma ve yaşatma savı adına eğitim ve öğretim faaliyetlerinin sürdürülmesini teşvik etmiş, dini ve kültürel misyonlar yüklenen eğitim ve öğretim kurulmasını sağlamıştır. Eğitim alanında güçlü ve etkin yatırımlar yapan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Balkanlar'da faaliyet gösteren üniversitelerde çeşitli çalışmaların kurgulanması adına teşvikler sağlamış, bağlarımızı kuvvetlendirecek köklü üniversitelerini modernize etmiş, eğitim kurumlarında Türkçe eğitimin öğrenimini sağlamıştır. Balkan ülkelerinde Türkiye kurduğu ve halihazırda varolan kurumları destekleyerek, Balkan topraklarında eğitim ve kültür merkezleri kurarak, prestijini arttırmış ve bağlarını da kuvvetlendirmiştir. Balkanlar'da ticaretin gelişimi, ekonominin canlanması ve istihdamın artırılması yönünde ekonomik ve ticari anlaşma ve işbirlikleri konusunda da Türkiye'nin Balkanlar adına çabaları azımsanamayacak oranlardadır. Aynı zamanda; hastaneler, bankalar, sosyal kurum ve kuruluşlar, radyo, televizyon, kültür merkezleri gibi sosyal ve toplumsal yaşama katkıları ile günümüzde de Evlad-ı Fatihan'ın yalnız olmadıklarını hissettirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, İmparatorlukların geri çekilişinden yıkılışa, millet sisteminden uluslaşma sürecine, çok etnili devlet, Cumhuriyet'lerden oluşan federasyon yapılarına, akabinde etnik çatışmalar, ulusal sorunlar, sosyalist sistem ve düzen, özyönetim, çoğulcu yeni sınıf gibi pek çok devir ve düzen değişiklikleri yaşamış olan Batı Balkanlar'da, Soğuk Savaş yıllarından günümüze, kalıcı barışın tesisi, istikrarlı yapının sürdürülebilirliği adına, Balkanizasyon süreci ile birlikte bağımsızlıklarını ilan eden ve yeni kurulan Balkan Devletleri'nin yeniden yapılanma süreçlerine dair demokrasilerinin güçlendirilmesi, liberal ekonomiye geçiş ile dünya kurumları ile bütünleşmeleri adına projelerin, ilişkilerin ve işbirliklerinin geliştirilmesi adına hem ikili hem de bölgesel ve uluslararası alanlarda destekler vermişlerdir.

Sonuç:

Batı ve pek çok dünya ülkesinin Balkanları, gerçekte oldukları gibi görmek istememeleri durumu, Aydınlanma Çağı'ndan günümüze değin devam etmektedir. Pek çok ulus ve devlete göre Balkanlar; coğrafyası karmaşık, etnografisi şaşırtıcı, siyaseti açıklanamayan ve tarihi anlaşılamayan bir bölge olarak algılanmaktadır.

Balkan algısı; pek çok birey ve millet göre; farklı yiyecekler, farklı adet ve görenekler, farklı bir dil gibi farklılıkların dünyasında, dünyanın yeni bir yüzünün farkına varmak ve farklı davranışların, farklı tavırların ve farklı yaşam biçimlerinin alanına girebilmek adına odak ve perspektiflerini yoğunlaştırarak, muğlak olan resmi görmek çabasından ibarettir. Balkanlar; yeni bir dünyaya adım atma heves ve heyecanı ile ilgi duyanların, tanımak adına çaba gösterdikleri, ancak; günümüzde dahi Avrupa'nın en az bilinen köşesi olarak tarif edilebiliyordu. Hatta pek çok ülke vatandaşına göre Balkanlar ve Balkan terimi, medeniyet yoksunluğu ile geri kalmışlıkla eş anlamlı olarak nitelendirilmektedir. Hatta Balkanlar, belirli bir bölgenin adı olmanın dışında, Balkanlaştırma, ilkel kavgalar, yerel kaos, çatışmalar, kaynayan kazan, barut fıçısı, geri kalmışlık, önerilen ilkel çözümler gibi kavramları anımsatan bir ifade olarak belleklerde yer etmiştir.

Oysa ki, seyyahların ve ziyaretçilerin bilinenin aksine, gördükleri Balkanların Avrupa insanına benzerlikleri ve medeniyetleri karşısında ötekileştirdikleri Balkan toplumlarının hiç de bilindiği gibi ilkel, barbar ve yabani olmadıklarını şaşkınlık ile ifade etmeleri zihinlerindeki eşleştirmeleri etkilemiştir. Çoğu Avrupa toplumuna göre; garip, alışılmadık ve pitoresk olarak görülen Balkanlar, ortak kültür ve ortak tarihi bağları olan Türkler tarafından ilginçliklerinden ziyade kültürel benzeşimleri ve kültürleşme süreçleri ile ilgilenilmektedir. İşte tam da bu noktada, "Kültürlerarası İletişim" savının günümüz konjonktürel yapısında ne denli önemli bir yer teşkil ettiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Kulaktan dolma bilgilere veya önceden yinelenmiş söylemlerin aksine bölgeyi siyasi, askeri, iktisadi bakış açıları ile inceleyebilen, kesin ve yansız gözlemler yapabilen Türkler, geçmişin yaşanmışlıklarının da etkisi ile Balkanları önyargılardan bağımsız olarak değerlendirebilmektedirler. Balkanlar'ı, alışkanlıkları ve tutumları kendilerinininkilerden çok farklı olduğunu ifade eden ve ziyaretlerinde sanki bir müzeyi gezme edasında olan Avrupa'lı ziyaretçi ve seyyahların aksine Türkler, Balkan topraklarını ziyaretlerinde "medenî dünyadan ayrılmak" hissine kapılmamaktadırlar. Aksine, Balkanlar'da mevcut olan pek çok im, simge, obje ve imgenin Türk usulüne yakın olduğunu, kendilerine benzeyen prototiplerin varlığı ile Türk ve Balkan milletlerinin ortak kültürel miraslara sahip olduklarını düşünmektedirler. Kadim Türk gelenek ve alışkanlıkların Balkanlarda hala sürdürüldüğü gerçeği kültürün, etkinliğinin ve kültürlerarası iletişim savının öneminin göstergesini teşkil etmektedir.

Kültürlerarası iletişim savının kapsamında geçmişte yapılan çalışmalar, daha çok bireysel düzlem ile sınırlı tutulmuş iken, günümüzde yapılan çalışmalar ile mevcut olan lüteratür incelendiğinde, durumun değiştiğini gözlemlemek mümkündür. Pek çok etnik grup ve kültürde varolduğu üzere, Batı Balkan

göçmenleri ile göç ettikleri Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırlarında da gerçekleşen kültürleşme süreçlerinden, Kültürlerarası İletişimin birçok düzey ve yapıda gerçekleştiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda, kitle iletişiminde olduğu gibi bireyler tarafından, farklı toplum, grup ve kültürler hakkında çeşitli kaynakların taranması ve okunması, medyanın nimetleri olarak sayılabilen film ve videoların seyredilmesi, internet kanalı ile erişim sağlanabilen sanal vasıta ve yöntemlerle bireylerin bilgi sahibi olabilmeleri mümkündür. Zira; günümüzde iletişim teknolojileri ve ağlarının diğer pek çok alanda olduğu gibi Kültürlerarası İletişime olan katkıları yadsınamaz. Göç süreçlerinden günümüze değin, Batı Balkan göçmenleri, bir yandan Türkiye'de kültürleşme olgusunu yaşarlarken, öte yandan da köken kültürlerinden kopmamak adına çaba gösterdiklerinden, günümüz iletişim teknolojilerinin diğer pek çok göçmen toplumlarında olduğu gibi, Batı Balkan göçmenleri Boşnaklar için de önemi büyüktür. Kültürlerarası iletişim bağlamında, bireyin farklı olarak algıladığı bir kültürün kendisine uzak olduğu (mekansal, kültürel kodlar, zihinsel ya da algılama) ve birçok yönleri ile farklı olarak nitelendiği, doğrudan veya yüzyüze iletişim münasebetine girme şansı olmadığı durumlarda medya, sahnedeki rolünü alır ve medyanın referanslığı da işte tam bu noktada ağırlık kazanır. Günümüzde, farklı kültürler ve gruplar arasında yoğun düzeyde etkileşimin gerçekleştiğini ifade etmemiz mümkündür. Medya; temel işlevlerinden olan bilgilendirme bağlamında farklı kültürler hakkında bilgi verme olanağı sağlamakta, aynı zamanda bireye kendinden farklı niteliklere sahip olan ötekini tanıma merakının giderilmesine vesile olur. Kitle iletişim araçları dünya kültürlerini birbirleriyle tanıştırır iken, bireyleri ve coğrafyaları da birbirlerine yakınlaştırmaktadır. Medya, (televizyon, radyo, internet, kitap, reklam gibi faaliyetler) kültürün değişmesi ve kültürlerarası iletişimde etkin rol oynamaktadır. Medyanın, kültürlerarası iletişim bağlamında dolaylı diyalogların sağlanmasında da önemli katkıları mevcuttur.

Balkanlar; Osmanlı İmparatorluğu'nun kültürel ve politik ağırlık merkezi idi ve uygulamış oldukları iskân politikaları ile Balkan coğrafyasına çok sayıda Türk grupları yerleştirilmişti. İskân politikaları ile Balkan coğrafyasına yerleşen Türk gruplarının Balkanlar'daki Müslüman ve Türk popülasyonunu etkiledikleri aşıkardır.

Beşyüzyıla yakın bir süre Osmanlı İmparatorluğu güvencesi ve hükümlerinde Balkanlar'da yaşayan Türk toplulukları, 93 Harbi ile başlayan ve Balkan Savaşları ile devam eden süreçte, çareyi anavatana göç etmekte buldular. Anavatana göç etmeyi çare olarak görenler, sadece Türk grupları değildi. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Osmanlı hoşgörüsü ve Müslümanlık dini ile tanışan, yapıyı benimseyen ve zaman içerisinde Müslümanlığı seçen ve –görece Türkleşen- Balkan halkları da uzun yıllar Osmanlı tebaası olmaları itibarıyla, kültürel

etkileşimler yaşadıklarından Balkan topraklarında kalarak farklı idari yapıların ve hükümlerinin yönetiminde kalmak yerine, Osmanlı İmparatorluğu'nun elinde kalan topraklarına göç etmeyi tercih etmişlerdir. Göç dalgaları ile Balkan topraklarında azınlık konumunda kalan Türk ve Müslüman topluluklar Türk ve Boşnak kültürünün melez bir özelliğini taşımaktadırlar. Balkanlarda Türk ve Müslüman kimlikleri ile tanımlanan azınlıkların varlığı, Türk-Balkan ilişkilerinin sürdürülebilirliği açısından önemli bir etkidir. Bu bağlamda; kültürlerarası araştırma alanı içerisinde kimlik olgusunun önemi yadsınamaz. Kimlik, birçok yönü itibarıyla, kültür ve iletişim arasında bir köprü vazifesi görmekte olup, kültürlerarası iletişimde kilit bir rol üstlenmektedir. Kimlikler, farklı kültürlerde farklı yapı ve şekillerde biçimlenmektedirler. İşte tam da bu noktada; kimliklerin birbiri ile olan münasebetleri ve kurdukları ilişki biçimleri, kültürlerarası iletişim açısından köprü işlevi gören kültür ve iletişim arasındaki bağı oluşturmaktadır. Ayrıca, bireylerin kimlikleri hakkında bilgi edinmek, kültürlerarası iletişim sürecinde son derece önemli olmaktadır. Balkanlarda prestij kültür olarak tarifleyebileceğimiz Osmanlı-Türk kültürü tarihsel süreç içerisinde kimlik kültürüne dönüşmüştür. Balkan topraklarında Osmanlı İmparatorluğu dışında pek çok devletin ve imparatorluğun hükümlerinin varlığı söz konusu olsa da, yok edilme, zorla yer değiştirme, azınlık statüsüne getirilme, Türk kültürünün izlerinin yok edilmesi gibi planlı durum ve süreçler yaşansa dahi Balkanlarda günümüze değin Türk varlığının izleri sürmek ile birlikte, Türkiye'de yaşayan Boşnakların varlığı ile de kültürlerarası iletişim kuram ve yaklaşımlarının en bariz örneğini sergilemekte ve bir laboratuvar örneğini taşımaktadır.

KAYNAKLAR

Adanır, Fikret ve Suraiya, Faraqhi (2002). **“Osmanlı ve Balkanlar; Bir Tarihyazını Tartışması”**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ağanoğlu, H.Yıldırım (2012). **“Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makus Talihi: Göç”**, İstanbul: İz Yayıncılık.

Alili, Teoman (2010). **“Yugoslavya Dersleri”**, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Amila, Buturevic Amila ve Schick, İrvin Cemil (2009). **“Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları”**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Artuç, İbrahim (1988). **“Balkan Savaşı; Kastaş 1912-1922 Türk Balkan Savaşları Belgesi”**, İstanbul: Kastaş Yayınları, İstanbul.

Babuna, Aydın (2000). **“Geçmişten Günümüze Boşnaklar”**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, Ekim.

Balbay, Mustafa (2011). **“Balkanlar”**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, Gezi-İnceleme, 7.Baskı.

“Bosna-Sancak’tan Mektup”, İstanbul: Pendik Bosna Sancak Yardımlaşma ve Kültür Derneği Yayın Organı, Mart 1998, Sayı: 2.

Canbolat, İbrahim S. (2003). **“Savaş ve Barış Arasında Dünya: Korku ve Umudun Arasında İnsan”**, İstanbul: Alfa- Aktüel Kitabevi, 1. Baskı.

Eagleton, Terry (2005). **“Kültür Yorumları”**, Çev. Özge Çelik, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Eker, Suat (2012) **“Bosna’da Etno-Linguistik Yapı ve Türk Dili ve Kültürü Üzerine”**, www.millifolklor.com, Erişim Tarihi: 30.10.2012.

Halaçoğlu, Ahmet (1995). **“Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)”**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Yayınları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Hall, C. Richard (2003) **“Balkan Savaşları; 1912-1913 I. Dünya Savaşı’nın Provası”**, Çev: M. Tanju Akad, İstanbul: Homer Kitabevi.

Hayta, Necdet (2008). **“ Balkan Savaşları’nın Diplomatik Boyutu ve Londra Büyükelçiler Konferansı (17 Aralık 1912-11 Ağustos 1913)”**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Jelavich, Barbara (2006). **“Balkan Tarihi, Cilt:1 (18. ve 19. Yüzyıllar)”**, Çev: İhsan Durdu-Haşim Koç Gülçin, İstanbul: Küre Yayınları.

Karatay, Osman (2002). **“Bosna-Hersek Barış Süreci: Dayton Barış Antlaşması Eki İle”**, Ankara: Karam Araştırma ve Yayıncılık.

Kartari, Asker (2006). **“Farklılıklarla Yaşamak: Kültürlerarası İletişim”**, Ankara: Ürün Yayınları, 2. Baskı.

Kut, Şule (1998). **“Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye’nin Bosna-Hersek ve Makedonya Politikası: 1990-1993”**, Türk Dış Politikasının Analizi, Der; Faruk Sönmezoglu, İstanbul: Der Yayınları.

Kutlu, Sacit (2007) **“Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında, Balkanlar ve Osmanlı Devleti”**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Lull, James (2001). **“Medya, İletişim, Kültür”**, Çev. Nazife Güngör, Ankara: Vadi Yayınları.

Mora, Necla (2011). **“Kültürlerarası İletişim Bağlamında İnsana Dair Duygular ve Ritüeller”**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Muhtar, Mahmud (2012). **“Balkan Harbi; Üçüncü Kolordu’nun ve İkinci Doğu Ordusunun Muharebeleri”**, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.

Müller, Harald (2001). **“Huntington’un Medeniyetler Çatışması Tezine Antitez; Kültürlerin Uzlaşması”**, Çev: Ali Çimen, İstanbul: Timaş Yayınları.

Oksaar, Els (2008). **“Kültürlerarası İletişim Bağlamında Kültür Kuramı”**, Çev: Ayhan Selçuk, Ankara: Çizgi Kitabevi.

Sander, Oral (2000). **“Türkiye’nin Dış Politikası”**, Ankara: İmge Kitabevi, 2. Baskı.

Soydaş, Ayda Uzunçarşılı (2010). **“Kültürlerarası İletişim; Farklı Kültürel Ortamlarda Çalışma ve İletişim”**, İstanbul: Parşömen Yayıncılık.

Spinks, Nelda ve Wells, Barron (1997). **“Intercultural Communication: a Key Element in Global Strategies”**, Career Development International, 2 (6), 287.

Tekin, Cemile Haliloviç (2011). **“Bosna-Hersek Devleti; 1991-2011”**, Konya, Çizgi Kitabevi.

Todorova, Maria (2010). **“Balkanlar’ı Tahayyül Etmek”**, Çev: Dilek Şendil, İstanbul: İletişim Yayınları.

Uştipak’tan Sevdalinka’ya Boşnaklar, (2007) Adana Bosna Kardeşlik Yardımlaşma ve Kültür Derneği, Adana: Yazıcı Baskı.

Uzgel, İlhan (2000). **“Doksanlarda Türkiye İçin Bir İşbirliği ve Rekabet Alanı Olarak Balkanlar”**, En Uzun On Yıl, Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar, Der: Gencer Özcan-Şule Kut, Ankara: Büke Yayınları, 2.Basım.

Ülger, İrfan Kaya (2003). **“Ortadoğu Sorunu ve Yugoslavya’nın Dağılması’nın Avrupa Dış Politikası Çerçevesinde Analizi”**, Stradigma, Sayı.8.

Volkan, Vamık ve Atabey, Nuriye (2010). **“Osmanlı’nın Yasından Atatürk’ün Türkiye’sine; Onarıcı Liderlik ve Politik Psikoloji”**, Ankara: Kripto Kitaplar.

Wachtel, Andrew Baruch (2009). **“Dünya Tarihinde Balkanlar”**, Çev: Ali Cevat Akkoyunlu, İstanbul: Doğan Kitap.